

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **СОЦІАЛЬНА СФЕРА**

∨ *Реінтеграція ветеранів війни:
українські ініціативи та світовий досвід*

- **ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ**

∨ *Заходи із приведення законодавства
щодо запобігання корупції у відповідність
до вимог ЄС*

№ 22 (264) ГРУДЕНЬ 2023

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 22 (264) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав ухвалені
Верховною Радою України закони, необхідні
для початку переговорів про вступ України
до ЄС 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Симоненко О.
Реінтеграція ветеранів війни: українські
ініціативи та світовий досвід 4
Чернявська Л.
Заходи із приведення законодавства щодо
запобігання корупції у відповідність
до вимог ЄС 10

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 18



Шановні друзі, колеги!

Колектив Національної юридичної бібліотеки НБУВ
від щирого серця вітає з прийдешніми
Різдвом Христовим та Новим роком!

Нехай свята принесуть світло та затишок у кожен дім.
Бажаємо провести цей час при доброму здоров'ї,
в спокої та любові, поділитися душевним теплом з тими,
хто потребує, підтримуючи один одного.

Маємо віру, що новий рік буде плідним для кожного з нас у
здобутті переможного миру!

Зичимо процвітання, злагоди і наснаги!



АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав ухвалені Верховною Радою України закони, необхідні для початку переговорів про вступ України до ЄС

Президент України В. Зеленський уже підписав закони, які 8 грудня, підтримала Верховна Рада України. Це відображено в картках законопроектів. Ці закони – виконання вимог Європейської комісії.

Ідеться, зокрема, про:

– Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо приведення окремих положень у відповідність до висновків Європейської Комісії щодо України»;

– Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах»;

– Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури»;

– Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про Національне антикорупційне бюро України” щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України».

Вони необхідні для початку переговорів про вступ України до ЄС як виконання вимог Європейської комісії.

Що передбачають ці закони:

– Закон України № 10262 дозволяє, наприклад, Національному агентству з питань

запобігання корупції (НАЗК) здійснювати перевірки майна і транспортних засобів посадовців, придбаних ними до призначення.

– Закон України № 10288-1 дозволяє використання мов ЄС та нацменшин, окрім мови РФ у політичній рекламі, приватних школах та університетах, класах нацменшин, медіа. При цьому реклама має дублюватися українською, а вивчення української мови як державної буде обов’язковим у всіх закладах освіти, хоча навчання може проводитися мовами ЄС. Документ впроваджує зміни не на п’ять років, як планував уряд, а безстроково. До речі, в парламенті голосували за депутатський законопроект, а не урядовий.

– Закон України № 10060 вдосконалює процедуру конкурсного відбору прокурорів та керівництва САП виокремлюється в окремий орган зі структури Офісу Генерального прокурора. Передбачаються нові механізми дисциплінарного контролю та зовнішнього аудиту САП. До речі, цим Законом частково скасували «правки Лозового».

– Закон України № 10203-1 передбачає збільшення складу НАБУ на 300 осіб. Загалом штат відомства зросте до 1000 осіб. Це буде відбуватися поетапно: на 100 осіб протягом трьох наступних років (*[LB.ua \(https://lb.ua/news/2023/12/08/588126_prezident_pidpisav_uhvaleni_radoyu.html\)](https://lb.ua/news/2023/12/08/588126_prezident_pidpisav_uhvaleni_radoyu.html)*). – 2023. – 8.12).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Реінтеграція ветеранів війни: українські ініціативи та світовий досвід

За даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на поч. IV кв. 2023 р. кількість учасників війни складає понад 176 тис. осіб, учасників бойових дій понад 493 тис. осіб, а осіб з інвалідністю внаслідок війни – понад 68 тис. осіб. Про це говориться у Пояснювальній записці до законопроекту № 10261 «Про внесення змін до Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” щодо гарантії працевлаштування ветеранів війни» від 14 листопада 2023 р.

Цей законопроект було ініційовано групою з 26 народних депутатів із фракцій «Слуга народу», «Батьківщина» та «Європейська Солідарність», депутатських груп «За майбутнє» та «Довіра», а також позафракційних народних депутатів на чолі із С. Лабазюком та направлено на розгляд Комітету ВРУ з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів.

Згідно запропонованим змінам, у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» повинна додатися нова ст. 16-1. Згідно з якою передбачається забезпечення право ветеранів війни на працевлаштування, шляхом встановлення для підприємств, установ, організацій, у тому числі фізичних осіб, які використовують найману працю, нормативу робочих місць для працевлаштування ветеранів війни в розмірі 2 % середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік. А, якщо працює від восьми до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця. При розрахунках кількість робочих місць повинна буде округлюватися до цілого значення.

Важливо, що виконанням нормативу пропонується вважати працевлаштування відповідним роботодавцем ветеранів війни, для яких це місце роботи є основним.

Враховуючи статистику Міністерства економіки України згідно з доповіддю «Ринок

праці: підсумки 2022 року та прогнози на 2023 рік», при загальній кількості в понад 8,6 млн офіційно влаштованих найманих працівників, це, на думку ініціаторів законопроекту, гарантує працевлаштування для близько 172 тис. ветеранів війни та додаткових 86 тис. осіб з інвалідністю.

Як зазначається в Пояснювальній записці до законопроекту, його мета передбачає запровадження прав ветеранів війни на працевлаштування та посилення права на працевлаштування особам з інвалідністю насамперед внаслідок війни. Такий механізм передбачає посилення співпраці між українськими суб'єктами господарювання (бізнесам) та ветеранами війни і стимулюватиме перших реінтегрувати останніх до цивільного економічного життя.

Цим документом також передбачено контрольні органи для виконання норм, передбачених законопроектом. Зокрема, Пенсійний фонд України буде надавати Українському ветеранському фонду інформацію щодо працевлаштування ветеранів війни; про створення підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які використовують найману працю, робочих місць для ветеранів війни, про зайнятість та працевлаштування ветеранів війни; необхідну інформацію для обчислення кількості робочих місць для працевлаштування ветеранів війни підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які використовують найману працю, відповідно до нормативу, встановленого ч. 1 ст. 16-1.

Характерно, що отримана від ПФУ інформація, яка буде містити ознаки порушень законодавства про створення робочих місць для ветеранів війни, стане підставою для проведення перевірок підприємств, установ, організацій, у тому числі фізичних осіб, які

використовують найману працю. Державна служба України з питань праці у порядку, визначеному КМУ, здійснюватиме перевірки підприємств, установ, у тому числі фізичних осіб, які використовують найману працю, щодо виконання нормативу робочих місць, призначених для працевлаштування ветеранів війни, в тому числі шляхом його зарахування. Керівники підприємств, установ, організацій, зокрема, фізичні особи, які використовують найману працю, в разі незабезпечення виконання нормативу робочих місць для працевлаштування ветеранів війни нести будуть відповідальність у встановленому законом порядку.

У свою чергу, Український ветеранський фонд щороку до 10 березня повинен буде визначити роботодавців (включно з ФОПами), які не забезпечили виконання в попередньому році нормативу робочих місць та надсилатиме їм розрахунок сум адміністративно-господарських санкцій, що підлягають сплаті, у зв'язку з невиконанням нормативу робочих місць ветеранів війни за попередній рік. Указані адміністративно-господарські санкції автори законопроекту визначають в таких розмірах:

- у розмірі середньої річної заробітної плати на відповідному підприємстві, в установі, організації, в тому числі у фізичної особи, яка використовує найману працю, за кожне робоче місце, призначене для працевлаштування ветерана війни і не зайняте ветераном війни;

- у розмірі половини середньої річної заробітної плати на відповідному підприємстві, в установі, організації, в тому числі у фізичної особи, яка використовує найману працю, де працює від восьми до 15 осіб, за кожне робоче місце, призначене для працевлаштування ветерана війни і не зайняте ветераном війни (URL: https://buh.ligazakon.net/news/223562_dlya-robotodavtsv-vstanovlyat-noviy-normativ-dlya-pratsevlashtuvannya-veteranv-zakonoprokt).

Слід водночас відзначити, що серед іншого, в чинному варіанті законопроекту не передбачено механізмів для ефективної адаптації ветеранів війни в колектив таких як тренінгів, семінарів, коворкінгів тощо.

Варто зауважити, що за даними, які наводяться в Пояснювальній записці, станом на вересень 2023 р. за результатами опитування Українського ветеранського фонду, відсоток ризику відсутності роботи у ветеранів за рік виріс із 34 % до 42 %.

Однак згідно зі статистикою Державного центру зайнятості, наразі, найбільший попит мають спеціальності, дефіцит яких викликаний мобілізацією, а відповідно це ті вакансії, які можуть заповнити ветерани війни – водії, електромонтери, слюсарі, токарі, машиністи та ін.

У цьому контексті доречним буде згадати про дослідження «Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні». За словами експертного середовища, це фактично перше для України дослідження, присвячене баченню роботодавців у працевлаштуванні ветеранів та ветеранок. Його підготували та провели аналітики Українського ветеранського фонду Мінветеранів за підтримки компаній Lobby X та Work.ua. Команда аналітиків опитала 475 роботодавців, а також провела 10 глибоких інтерв'ю з представниками українського бізнесу та керівниками підприємств. За результатами дослідження, лише третина опитаних роботодавців поділилася, що вже має досвід роботи з ветеранами. У майже 7 % – він значний. А в 25 % – невеликий. І абсолютна більшість – 65 % респондентів – відповіли, що досі не мають досвіду прийому на роботу та співбесід кандидатів-ветеранів. Щодо досвіду найму на роботу ветеранів, то понад 35 % з тих, хто вже приймав ветеранів на роботу та співпрацював з ними, зазначили, що цей досвід був позитивний. І тільки 8 % опитаних обрали варіант відповіді «скоріше негативний». Показово те, що роботодавці без досвіду є відкритими до ветеранської спільноти, адже велика її частка складається з їхніх мобілізованих працівників. Вони відчують відповідальність за умови, в яких працюватимуть ветерани в цивільному житті і, не дивлячись на власні побоювання, виявляють готовність до роботи з ветеранами без досвіду працевлаштування. Основні побоювання та ризику, за які хвилюються роботодавці при

працевлаштуванні ветеранів, полягають у впливі їхнього психоемоційного та фізичного стану на роботу та взаємодію в колективі. Таку ж думку висловлювали як роботодавці під час глибинних інтерв'ю, так і більшість ветеранів, говорячи про те, що проблеми з фізичним здоров'ям (28,3 %) та власний психоемоційний стан (25,8 %) є поширеними перешкодами при працевлаштуванні. Поряд з тим, понад 30 % роботодавців висловились про скоріше чи однозначно позитивний вплив ветерана або ветеранки на внутрішню комунікацію в колективі (URL: <https://kiev.dsp.gov.ua/novyny/normatyv-robochykh-mists-dlia-pratsevlashtuvannia-osib-z-invalidnistiu/>).

Варто зазначити, що алгоритм запровадження подібного механізму не є новим в українському законодавстві. Аналогічна схема вже використовується у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», зокрема, у ст. 19 та ст. 20. Механізм реалізується шляхом обміну інформації між Пенсійним фондом України, Мінсоцполітики та Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю інформацію.

Щоправда звернемо увагу на те, що в механізмі змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» планується залучати Пенсійний фонд України, Мінветеранів та Український ветеранський фонд. Згідно із Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», для підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, які використовують найману працю, встановлено норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю в розмірі 4 % середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а, якщо працює від восьми до 25 осіб – у кількості одного робочого місця.

Підприємства, установи, організації, в тому числі підприємства, організації громадських об'єднань осіб з інвалідністю, фізичні особи, які використовують найману працю, самостійно розраховують кількість робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до нормативу, встановленого ч. 1 ст. 19 Закону України «Про основи соціальної

захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та з урахуванням вимог ст. 18 цього Закону і здійснюють працевлаштування осіб з інвалідністю в рахунок нормативу робочих місць. При розрахунках кількість робочих місць округлюється до цілого значення. У межах зазначеного нормативу здійснюється також працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок психічного розладу відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу». Керівники підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських об'єднань осіб з інвалідністю, фізичні особи, які використовують найману працю, в разі незабезпечення виконання нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю несуть відповідальність у встановленому законом порядку. Підприємства, установи, організації, в тому числі підприємства, організації громадських об'єднань осіб з інвалідністю, фізичні особи, які використовують найману працю, де середньооблікова чисельність працюючих осіб з інвалідністю менша, ніж встановлено нормативом, передбаченим ст. 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», щороку сплачують відповідним відділенням Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю адміністративно-господарські санкції, сума яких визначається в розмірі середньої річної заробітної плати на відповідному підприємстві, в установі, організації, в тому числі на підприємстві, в організації громадських об'єднань осіб з інвалідністю, у фізичної особи, яка використовує найману працю, за кожне робоче місце, призначене для працевлаштування особи з інвалідністю і не зайняте особою з інвалідністю відповідно до вимог ст. 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

До того ж, роботодавець не може відмовити людині з інвалідністю в укладенні трудового договору або в просуванні по службі, а також звільнити за ініціативою адміністрації, перевести такого працівника на іншу роботу без його згоди через інвалідність. Виняток

становлять випадки, коли за висновком МСЕК стан його здоров'я перешкоджає виконанню професійних обов'язків, загрожує безпечній праці інших осіб, або загрожує погіршенням здоров'я людини з інвалідністю.

Для порівняння, на ринку працевлаштування людей з інвалідністю: в Німеччині – 69,4 %. На другому та третьому місці за рівнем економічної активності осіб з інвалідністю в Європі – Швейцарія (68,4 %) та Люксембург (62,5 %), а середній показник по країнах ЄС становить 57 %.

Доречним буде згадати, що встановлення квоти на робочі місця є одним з напрямів соціальної політики щодо працевлаштування осіб з інвалідністю в більшості країн ЄС. Там водночас існує система штрафів для роботодавців за невиконання законодавства щодо працевлаштування осіб з інвалідністю згідно зі встановленою квотою. Наприклад, у Німеччині штраф становитиме 105 євро за кожне незайняте місце для такої особи в рамках від 3 % до 5 %, 180 євро – від 2 % до 3 % та 260 євро – менше ніж 2 %. У країнах, де не встановлено квоти, наприклад, у Данії, Естонії, запроваджено систему субсидіювання роботодавців, які приймають на роботу осіб з інвалідністю. А в Словенії та Ісландії, якщо серед претендентів на робоче місце є людина з інвалідністю, яка задовольняє вимоги роботодавця щодо професійних якостей, вона має право на першочергове працевлаштування.

Потужну програму професійної та соціальної адаптації учасників бойових дій і військових створив Міжнародний фонд соціальної адаптації (МФСА) – «Норвегія – Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему». Оскільки більшість ветеранів російсько-української війни є людьми працездатного віку: 68 % мають вік від 27 до 48 років, то відповідно, актуальним для них є можливість вчитися і перекваліфікуватися. І значний досвід у впровадженні подібних програм має МФСА, який створив одну з наймасштабніших в Україні за географією, кількістю учасників і змістом уже згадану вище програму.

Важливо зазначити, що цей проєкт фінансується Міністерством закордонних справ

Королівства Норвегія і реалізується в Україні через мережу університетів і громадських організацій. І його учасниками можуть бути не лише ветерани та військовослужбовці, які підлягають звільненню, а й члени їхніх сімей, а також рідні загиблих учасників бойових дій. Вони проходять курси з професійної перепідготовки, їм надається підтримка в психологічній, соціальній і правовій адаптації.

Президент Міжнародного фонду соціальної адаптації, В. Рубцов, зазначив, що Україна є єдиною пострадянською країною, де функціонує подібний проєкт. До того ж, за його словами МФСА ефективно співпрацює з НАТО та ОБСЄ. «Також ми єдина програма, у кого міжнародний партнер є не просто частиною, що надає фінансування. Норвезькі викладачі проводили заняття для наших слухачів, виїжджаючи в регіони, здійснювали моніторинг, соціологічні дослідження та оцінювання діяльності у фокус-групах, активно брали участь у науковій роботі і підготовці наукових статей. Наші випускники отримують міжнародний сертифікат за підписом представника норвезького Університету НОРД, що значно підіймає статус проєкту. Окрім того, ми завжди не лише переймалися навчанням, а й опікувались створенням середовища, у якому ветеран відчував, що в нього є партнер – університет, громадська організація, чиновники, адже до занять і тренінгів долучалися представники місцевої адміністрації, центрів зайнятості, податкової. У цьому оточенні воїн, сам того не помічаючи, починає почуватись впевнено і плавно переходить в цивільне життя. І саме тому наші заняття тривають три місяці, а не тиждень чи два, як більшість інших курсів. Для того, аби втримати людей такий тривалий час разом, створювали спільні активності, коригуючи навчальні програми та підсилюючи певні напрями за потреби» – розповідає президент Міжнародного фонду соціальної адаптації, В. Рубцов.

Цікавим прикладом для України може виявитися хорватський досвід турботи про ветеранів. Хорватські ветерани, учасники Вітчизняної війни (саме так у Хорватії

називають боротьбу за незалежність у 1991–1995 рр.) займають особливе і почесне місце в житті хорватського суспільства. Такі традиції були закладені першим президентом Хорватії Ф. Туджманом, який зробив все для того, щоб захисники, оборонці – були не лише оточені всенародною повагою, але й наділені справедливою та ефективною системою соціального захисту. Цікаво, що державні інституції, зокрема, хорватське Міністерство у справах ветеранів виникло на третій рік після війни. Декілька разів воно міняло назву та деякий час навіть входило до складу іншого відомства. Від 2011 р. і до цього часу воно має назву Міністерство хорватських захисників (МХЗ).

За інформацією «Європейської правди», першим і головним напрямом діяльності МХЗ є вирішення питань, пов'язаних з правовим статусом захисників та членів їхніх родин. Другий напрям – вдосконалення законодавства щодо допомоги захисникам, розширення рамок цієї допомоги, підвищення рівня освіти і конкурентоздатності захисників, популяризація цінностей Вітчизняної війни і розширення знань про неї передусім серед молодого покоління. Третя функція міністерства – пошук зниклих безвісти, ексгумація, ідентифікація решток та організація поховань, турбота про меморіальні місця. МХЗ співфінансує витрати на суму до 10 тис. кун (1351 євро) для здобуття безробітним захисником, чи дитиною загиблого, полоненого або зниклого безвісти захисника першої професії і перекваліфікації, а також для підвищення кваліфікації (вдвічі менша сума).

Ще раз цитуючи «Європейську правду», зазначимо, що хорватські ветерани володіють пріоритетним працевлаштуванням до органів держави та самоуправління, якщо вони відповідають умовам конкурсу і є безробітними. А ще ветеран може одержати допомогу на суму в 40 тис. кун (5405 євро) для самостійного працевлаштування, якщо він має намір започаткувати власний бізнес. Половина допомоги виплачується відразу, а друга – після представлення рахунків або договорів купівлі устаткування чи обладнання згідно з бізнес-планом.

Цікавим моментом у цьому контексті являється те, що якщо захисник втратив або частково втратив працездатність, він (або вона) має право на професійну реабілітацію, яка включає в себе оволодіння новою роботою чи фахом. Це право надається незалежно від того, чи знайде людина роботу за новим фахом, але лише за умови, що інвалідність настала до 40 років у жінок і до 45 – у чоловіків.

Роботодавець, який створює нові робочі місця для безробітних хорватських захисників чи для дітей загиблих, полонених і зниклих безвісти, може одержати допомогу на суму в 135 тис. кун (понад 18 тис. євро). Це – максимальна сума допомоги, яку може одержати роботодавець за умови прийому на роботу трьох осіб з цільової групи (по 45 тис. кун за особу). Проте республіка Хорватія стимулює створення захисниками господарських товариств. Держава виділяє таким товариствам одноразову матеріальну допомогу в сумі 150 тис. кун (20 270 євро). Це об'єднання має налічувати не менше 12 осіб зі статусом захисника або дитини загиблого, полоненого чи зниклого безвісти.

Важливо відмітити, цілеспрямована підтримка ветеранського бізнесу притаманна багатьом розвиненим країнам.

Звернемось, наприклад, до досвіду Великої Британії, де здебільшого використовують такі інструменти як кредитування та менторство. British Business Bank, установа, що належить уряду країни, проводить програму Start Up Loans, у рамках якої ветеран може отримати позику до 25 тис. фунтів для започаткування або розвитку бізнесу. З 2013 р. по 2020 р. ця організація надала позики 2282 особам на суму 21 млн фунтів (близько 32 млн дол.).

А от основою програм підтримки ветеранського бізнесу в Канаді є не тільки менторство, а й навчальні програми. У Канаді реалізується програма Operation Entrepreneur, яка вводить ветерана в підприємництво та адаптує його навички до сфери бізнесу. Після проходження навчання в рамках програми Operation Entrepreneur ветеран може скористатися менторською підтримкою протягом шести місяців. Також, в уряді Канади створили спеціальний департамент Veterans

Affairs Canada (VAC), який відповідає за більшість послуг для ветеранів.

Цікавим є досвід США, де другим за обсягом фінансування департаментом, після Міністерства оборони США, який має найбільший бюджет, є Департамент ветеранів США, він реінтегрує військових до цивільного життя. У 2023 р. на Департамент ветеранів виділено 303 млрд дол. Станом на 2023 р. у США – понад 18 млн ветеранів і ще багато живих очевидців часів Другої світової війни. Загалом 19 % ветеранів мають інвалідність. За даними Бюро статистики праці, ветерани мають вищий рівень зайнятості, ніж цивільні: безробіття серед ветеранів складає 7,8 % проти 8,2 % цивільних людей. Як повідомляється, реінтеграцією в частині саме працевлаштування ветеранів у США займається Департамент праці. Але до моменту звільнення зі служби, у війську бійці проходять курси з реінтеграції. Тобто система поєднує Департамент Оборони, Департамент у справах ветеранів і Департамент праці.

Як свідчать дані соціологічного опитування Pew Research Center щодо працевлаштування, яке наводить «Економічна правда», 58 % ветеранів вважають, що військова служба дає їм корисні навички та підготовку, які вони згодом застосовують для роботи в цивільному житті. Що стосується розподілу за званнями, то «військові навички стають корисними в цивільному житті» для 78 % ветеранів з офіцерським званням, 59 % сержантів та 54 % рядових. Багато ветеранів (близько 35 %) відзначають, що служба в армії була перевагою, коли вони вперше працевлаштовувались після звільнення зі служби. Щодо швидкості пошуку роботи, то 57 % знайшли її менш ніж за шість місяців після звільнення, ще 21 % стверджують, що шукали роботу менш як рік. При цьому половина ветеранів зазначають, що їх недостатньо підготували до переходу в цивільне життя, хоча вони цілком задоволені саме військовим вишколом.

Іще один важливий момент. У США поширена думка, що інвестиції в освіту принесуть більше користі, ніж звичайні пільги. Тому ветеранів всіляко заохочують до навчання та розвитку. А це насамперед суттєво знижує

безробіття. І це є важливий досвід, який може запозичити українське суспільство.

Як повідомляють ЗМІ, минулого року в США виділили 400 млн дол. на освіту ветеранів. При багатьох університетах є спецкласи для ветеранів, а освіта має соціальну орієнтованість. Загалом для навчальних закладів США престижно, коли до них вступають захисники і захисниці.

Крім освітніх інвестицій у США також піклуються про розвиток різноманітних програм, які допоможуть адаптуватися бійцям, а роботодавцям отримати фахового працівника.

Наприклад, як повідомляє оглядач видання «Економічна правда», Департамент праці розробив The Transition Assistance Program (TAP) – Програму допомоги переходу. На курсах ветерани, які завершують службу чи йдуть на пенсію, протягом 180 днів мають пройти триденний семінар, який полегшить пошук роботи. На цьому курсі ветеранів вчать, як їхній бойовий чи військовий досвід можна застосовувати в цивільній роботі.

Ще один варіант – це бізнес, який працевлаштовує ветеранів та отримує преференції від держави. Але і сам бізнес зацікавлений і найманні фахівців з-поміж ветеранів. Наприклад, у таких великих компаніях, як Amazon, є цілі департаменти, що займаються працевлаштуванням ветеранів.

Отже, для України подальше вивчення досвіду зарубіжних країн щодо працевлаштування ветеранів війни є корисним та нагальним. З цього аналізу бачимо, як досвід інших країн свідчать, що повноцінна інтеграція ветеранів війни в цивільне життя, неможливі без комплексного та системного підходу.

Наразі українське законодавство робить перші кроки щодо дієвих механізмів допомоги в працевлаштуванні ветеранів війни. І тут важливо, щоб цей процес став спільною задачею для держави та бізнесу. Наші ветерани – люди молодого, працездатного віку, які вміють не тільки гідно захищати нашу державу, але й можуть стати конкурентноспроможними на ринку праці *(Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал парламенту*

України (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2066733>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>; https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/11/Ukraine_The-Principles-of-Social-Protection-of-the-Disabled-People.pdf); Центральне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці (<https://kiev.dsp.gov.ua/novyny/normatyv-robochukh-mists-dlia-pratsevlashtuvannia-osib-z-invalidnistiu/>); Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців (<https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf>); вебсайт «ЛІГА ЗАКОН» (https://buh.ligazakon.net/news/223562_dlya-robotodavtsiv-vstanovlyat-noviy-normativ-dlya-pratsevlashtuvannya-veteraniv--zakonoprokt); вебсайт «Дебет-Кредит» (<https://news.dtki.ua/labor/labor-relations/87154-normativ-robochix-misc-dlia-pracevlashtuvannya-veteraniv-viini-nova-zakonodavca-iniciativa>); вебсайт КАДРОВИК.УА (<https://www.kadrovik.ua/novyny/dlya-robotodavtsiv-mozhe-butyvstanovleno-normatyv-robochukh-mists-dlya-pratsevlashtuvannya-veteraniv-vijny-zareyestrovano-zakonoprojekt>); Центр спільних дій (<https://centreua.org/monitoring-rishen/pratsevlashtuvannya-veteraniv-vijny/>); Ukrainian Military Pages (<https://www.ukrmilitary.com/2023/11/robota-ubd.html>); АрміяInform (<https://armyinform.com.ua/2023/03/21/ukrayina-maye-rozvyvatu-inklyuzyvnyj-rynok-praczi/>; <https://armyinform.com.ua/2022/06/29/chy-zmozhe-derzhava-vprovadyty-uspishnyj-dosvid-z-adaptaciyi-veteraniv-ta-yihnih-rodyn/>); WikiLegalAid (https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%88%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1_%D0%B7_%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E); вебсайт «Економічна правда» (<https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/23/703507/>; <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/21/699365/>); вебсайт «Європейська правда» (<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/4/7079902/>); Тиждень.ua (<https://tyzhden.ua/na-chuzhykh-pomylках-svitovyj-dosvid-adaptatsii-veteraniv/>)).

Л. Чернявська, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Заходи із приведення законодавства щодо запобігання корупції у відповідність до вимог ЄС

Наразі в контексті євроінтеграційних процесів відбувається поетапна гармонізація національного законодавства з європейським. Один із принципів напрямів тут – антикорупційне законодавство. Як відомо, Європейська Комісія підтримала відкриття переговорів про вступ із Україною за умови дотримання низки вимог. Серед таких – внесення змін до Закону України про запобігання корупції, зокрема щодо положень, які обмежують повноваження НАЗК для перевірки активів, які вже пройшли процес перевірки; перевірки майна, набутого декларантами до призначення на посаду державної служби, без шкоди для правил, що застосовуються до наці-

ональної безпеки під час воєнного стану, та щодо збільшення штатної чисельності НАБУ. Відповідних змін потребує Закон України від 20 вересня 2023 р. № 3384-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану», яким свого часу було внесено зміни до Закону України «Про запобігання корупції», зокрема:

- статтю 51-1 доповнено частиною сьомою, яка передбачає, що під час проведення повної перевірки декларації Національне агентство не здійснює перевірку підстав

набуття об'єктів нерухомості і транспортних засобів, набутих суб'єктом декларування або членом його сім'ї у власність до дня обрання (призначення) особи на посаду, у зв'язку з перебуванням на якій в особи вперше виник обов'язок подання декларації;

- статтю 51-3 доповнено частиною п'ятою, яка передбачає, що не можуть бути предметом повторної перевірки відомості, зазначені за попередній період суб'єктом декларування у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які вже були предметом перевірки Національного агентства та за результатами перевірки яких порушень не виявлено.

В результаті Уряд схвалив розроблений Мін'юстом проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції”» щодо приведення окремих його положень у відповідність до висновків Європейської Комісії щодо України. Новим законопроєктом пропонується внести такі зміни:

- виключити частину сьому статті 51-1 Закону, яка передбачає, що під час проведення повної перевірки декларації Національне агентство не здійснює перевірку підстав набуття об'єктів нерухомості і транспортних засобів, набутих суб'єктом декларування або членом його сім'ї у власність до дня обрання (призначення) особи на посаду, у зв'язку з перебуванням на якій в особи вперше виник обов'язок подання декларації;

- частину п'яту статті 51-3 Закону викласти в новій редакції, згідно з якою повна перевірка декларації проводиться в частині об'єктів декларування, не охоплених повною перевіркою декларацій відповідного суб'єкта декларування за попередні періоди, крім випадків, коли Національне агентство отримало нову інформацію щодо об'єкта, який перевірявся, або якщо наявні нові джерела інформації, що не були відомі чи не були доступні Національному агентству під час проведення попередньої повної перевірки.

Також Уряд підтримав ще один розроблений Мін'юстом законопроєкт – «Про внесення

змін до Закону України “Про Національне антикорупційне бюро України”» щодо посилення інституційної спроможності Агентства. Цей законопроєкт передбачає поетапне збільшення кількості співробітників НАБУ на 300 осіб – з 700 до 1000 осіб, передбачивши, зокрема, збільшення кількості осіб начальницького складу з 500 до 750 осіб.

Це дозволить посилити інституційну та операційну незалежність НАБУ. «Згідно з вимогою Єврокомісії, Україна посилює кадровий потенціал НАБУ, зокрема збільшує кількість осіб начальницького складу з метою підвищення ефективності та результативності виконання покладених на НАБУ завдань у частині попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності», – поінформував Д. Малюська.

Враховуючи обмежені можливості фінансування в умовах правового режиму воєнного стану, збільшення чисельності співробітників пропонується шляхом поетапного проведення конкурсу на заміщення додаткових вакантних посад: у 2024–2026 рр. – поетапно 300 посад. Також у законопроєкті закладено фінансування НАБУ у розмірі 1,7 млрд грн за три роки.

21 листопада 2023 р. Верховна Рада України за наслідками розгляду в першому читанні прийняла за основу ці два урядові законопроєкти. 8 грудня ВР проголосувала за них у другому читанні.

Як зазначив народний депутат Я. Железняк, ухвалення цих законопроєктів є ключовою умовою щодо початку переговорів про вступ України у ЄС, вони є також маяком для МВФ. Крім того, на їхньому схваленні наголошували у заяві посли G7. Для майбутнього фінансування США це теж важливо.

Характеризуючи ситуацію з корупцією в Україні, чинний посол Євросоюзу в Україні М. Маасікас зазначив, що Україна почала боротися з корупцією по-справжньому тільки після Революції гідності. Створені тоді органи та інституції добре працюють. Це видно і за результатами, і за стабільністю їхньої

роботи. Іншим важливим елементом у питанні боротьби з корупцією є рішучість політичного класу, прагнення політиків справді боротися з корупцією. Останні події, зокрема, корупційний скандал у Міністерстві оборони України свідчать також про наявність серйозного суспільного запиту на боротьбу з корупцією.

Важливий прогрес нашої держави за антикорупційним критерієм відзначила й нова очільниця представництва Євросоюзу в Україні К. Матернова. Україна, відзначила вона, створила цілу архітектуру антикорупційних органів, які проводять розслідування, переслідують людей, судді розглядають корупційні справи. Щодо того, що в зарубіжних партнерів України є стереотип, за яким назва «Україна» асоціюється зі словом «корупція», вона відзначила, що Україна дійсно була замарана системною корупцією в роки, що передували Майдану. Крім того, такий імідж України був значною мірою створений руками російських пропагандистів. Але зараз сприйняття України Заходом дуже сильно змінюється.

Також слід відзначити, що війна актуалізувала суспільний запит українців на

зміни у внутрішній політиці. Однак питання антикорупційної діяльності значно ширше й охоплює набагато більше речей, що можуть забезпечити справжні успіхи у такій боротьбі. І тут важливі не лише результати, а й можливості взагалі їх досягати, бо без спроможності не може бути і мови про ефективність.

Аби оцінити ефективність антикорупційної діяльності України, Transparency International Ukraine провела друге дослідження управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури, яке охоплює майже три роки їхньої діяльності (2021–2023).

Результативність боротьби з корупцією визначається ефективністю роботи зв'язки НАБУ – САП – ВАКС, де спроможність одного з цих органів безпосередньо впливає на можливості інших. І, як наслідок, помилки чи перешкоди на етапах розслідування або судового розгляду стають причиною меншої кількості якісних рішень у корупційних справах.

Саме НАБУ показало найбільше зростання в оцінці ефективності: порівняно з даними 2020 р. показники спроможності органу зросли з 3,6 до 4,3 бала із можливих п'яти.

ОЦІНКА СПРОМОЖНОСТІ, УПРАВЛІННЯ І ВЗАЄМОДІЇ НАБУ



¹ Дослідження спроможності, управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури України 2023, проведене Transparency International Ukraine
² Оцінювання проводилося за 5 бальною шкалою, де 5 – максимальний бал, а 1 – мінімальний.

Це вдалося, в тому числі, завдяки покращенню законодавства щодо діяльності НАБУ. Зокрема, завдяки усуненню суперечності між Конституцією та Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» і визначенню, що НАБУ є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом. Наразі спостерігається значне поживлення в розслідуванні топ-корупційних справ НАБУ та САП. Важливу роль у цьому відіграє питання кількості залучених до розслідувань працівників. Щоб упоратися з наростаючим навантаженням на органи антикорупційної системи, Transparency International Ukraine акцентує на необхідності пропорційно збільшити кількість працівників НАБУ, прокурорів САП, суддів Вищого антикорупційного суду (ВАКС) і працівників апарату суду. Бо від спроможності кожної з цих інституцій залежить ефективність роботи всієї ланки НАБУ – САП – ВАКС.

Саме на необхідності залучення додаткового персоналу для роботи над розслідуваннями (детективів, аналітиків та технічних працівників) і звертала увагу в своєму звіті щодо України як країни-кандидатки Європейська комісія. Тож проголосований у першому читанні ВРУ законопроект № 10203-1 є дуже необхідним кроком.

З іншого боку, експерти Transparency International зазначають, що набрати 300 кваліфікованих спеціалістів за рік, а потім ще інтегрувати нові кадри в роботу НАБУ – є теж доволі серйозним викликом.

Вони також звертають увагу на іншу важливу і, що сумно, давню проблему – забезпечення права НАБУ на автономне прослуховування. Необхідне законодавство було прийняте ще восени 2019 р., але прописані в ньому норми й досі не реалізовано на практиці. Наразі СБУ має

необхідне обладнання, і НАБУ може отримувати його за запитом. Та оскільки Бюро є окремим державним органом і повинне виконувати свою роботу незалежно та неупереджено, йому потрібні власні інструменти для забезпечення таких своїх функцій.

Є й інші питання, які очікують свого вирішення для здійснення ефективних антикорупційних розслідувань.

У Transparency International звертають увагу на необхідність створення незалежного органу, який відповідатиме за проведення експертиз у справах про корупцію на високому рівні. Це могло б позитивно вплинути на швидкість та якість розслідувань НАБУ, забезпечивши здійснення експертиз ефективно, незалежно, вчасно, та, що особливо важливо, без тиску. А на сьогодні співробітники Бюро часто не можуть швидко провести експертизу, бо на неї вже вишикувалася черга справ, і це значно затягує розслідування.

Також експерти акцентують на суттєвих перешкодах у розслідуваннях, які створюють сумнозвісні «поправки Лозового». Серед гучних справ, що були закриті завдяки «поправкам Лозового», – справи «Укрзалізниці», братів Дубневичів, Ощадбанку, перший епізод справи «Роттердам+», справа Альперіна.

Тож, аби виправити цей недолік, парламенту необхідно ще й вдосконалити матеріальне та процесуальне кримінальне законодавство.

Але, незважаючи на це, експерти Transparency International відзначають, що НАБУ сьогодні показує себе як стабільна, ефективна та незалежна інституція, демонструє зростання й регулярно впровадження найкращих практик у роботі, що позначається на результатах усієї антикорупційної системи.

Спроможність НАЗК у Transparency International оцінили у 3,7 бала із п'яти.

ОЦІНКА СПРОМОЖНОСТІ, УПРАВЛІННЯ І ВЗАЄМОДІЇ НАЗК



Однією з найважливіших проблем у діяльності НАЗК, зазначають експерти, є питання врегулювання та застосування моніторингу способу життя (МСЖ) декларантів. Громадськість теж уже не перший рік широко критикує цей інструмент. Так, TI Ukraine ще 2021 р. опублікувала дослідження з рекомендаціями щодо усунення недоліків МСЖ.

Також схвалений урядовий законопроект № 10262, який стосується усунення «дірок» в системі е-декларування, пропонує повернути повторну перевірку активів, які вже були перевірені, якщо щодо них є нова інформація, та надає НАЗК можливість з'ясувати походження майна набутого до призначення на посаду створить базу для підвищення ефективності антикорупційної роботи.

Серед інших проблемних питань, на які також звертають увагу експерти, є те, що цей антикорупційний орган неодноразово зіштовхувався зі спробами підірвати його інституційну спроможність. Сьогодні ж, хоча і є відчутний прогрес у питанні формування державної антикорупційної політики, нинішнє НАЗК далеко не завжди послуговується принципом прозорості, про що вже не перший рік говорять вітчизняні та міжнародні експерти. Це навіть стало одним із основних зауважень

у бік Агентства в звіті за результатами його першого незалежного аудиту.

Також НАЗК лише частково виконало рекомендації TI Ukraine щодо незалежності своєї роботи. Крім того, експерти констатують існування великих прогалин у напрямку антикорупційної експертизи законопроектів НАЗК. А це глобальний напрям, який закладає основи всієї державної системи управління.

У тому числі через недоліки у підходах Агентства до реалізації свого мандата зовнішні аудитори у 2023 р. не змогли визнати роботу НАЗК ефективною, натомість вони «не визнали її неефективною».

Загалом оцінювання роботи Нацаргентства з питань запобігання корупції свідчить про те, що більшість з описаних громадськістю й міжнародними експертами проблем, які не дозволяють йому вийти на інший рівень спроможності та ефективності, – це послідовна політика та підходи керівництва. І це саме той випадок, коли вирішення проблем насамперед залежить від ініціативи зсередини установи. Тобто професійна і моральна складова в справі боротьби із корупцією набувають вирішального значення.

Запропоновані зміни, передусім ті, що стосуються питання повторної перевірки активів

та перевірки майна, набутого декларантами до призначення на посаду державної служби, викликали жваве обговорення. Серед аргументів проти їх доцільності – думка про те, що такі нововведення можуть блокувати можливості кадрового оновлення держапарату. Певне занепокоєння викликає позиція українських чиновників, які полегко ставляться до різного роду застережень. Так, міністр юстиції, наприклад, наполягає, що Україна зараз проходить той етап євроінтеграції, «де немає ані часу, ані можливості заходити у перемовини чи критику рекомендацій Єврокомісії – треба зробити як порекомендували і вже потім, після позитивного рішення щодо перемовин, показувати випадки надмірного контролю, необґрунтованих бар'єрів та домовлятися про збалансоване обмеження ретроспективних перевірок декларацій». З одного боку, жорсткість антикорупційних норм, на яких наполягають функціонери ЄС, видається позитивним стимулом для відповідних реформ в Україні. З іншого – некритичне сприйняття відповідних вимог і рекомендацій, недостатній аналіз ефективності реалізованих у Європі практик та їх відповідності українським реаліям, не видається оптимальною стратегією для українських переговорників.

Європарламент також постійно вдосконалює систему контролю ситуації з корупцією на свої теренах. Так, восени ц. р. були схвалені зміни до внутрішніх правил для посилення запобіжників від корупції та лобізму.

Але корупція наявна і там. Так, у липні 2023 р. були опубліковані два дослідження «Ставлення бізнесу до корупції в ЄС» і «Ставлення громадян до корупції в ЄС у 2023 році».

Відповідно до них, 65 % компаній у 27 країнах ЄС переконані, що у них корупція широко поширена. У Греції та на Кіпрі таких 95 %. Далі йдуть Італія та Румунія – по 92 % і Хорватія – 91 %. У Німеччині ж таких майже половина – 47 %.

59 % європейського бізнесу вважає, що хабарі та зв'язки – найлегший спосіб отримання державних послуг. Якщо дивитися в розрізі країн, то з цим погоджується в Греції 90 %

бізнесу, в Хорватії – 83 %, в Італії – 73 %, в Іспанії – 72 %, Польщі – 71 %.

22 % опитаних компаній заявили про відкати.

Лише 30 % бізнесу в ЄС вірить, що завжди за корупційні злочини слідє покарання. І тільки 37 % бізнесу вважають, що заходи щодо боротьби з корупцією застосовуються до всіх однаково.

Якщо ж говорити про громадян, то 70 % населення ЄС вважають, що корупція широко поширена в їхніх країнах. У 12 країнах Євросоюзу понад 80 % населення вважають корупцію найпоширенішим явищем. 67 % мешканців ЄС вважають, що з корупцією високого рівня недостатньо борються.

Проте долучатися до боротьби із корупцією європейці не дуже й хочуть. 47 % кажуть, що складність у доведенні корупції – важлива причина, через яку люди про неї не повідомляють. Троє з десяти кажуть, що повідомляти про це безглуздо, адже винних не покарають, і майже стільки ж (28 %) кажуть, що ті, хто повідомляє про корупцію, не захищені.

Разом з тим, країни ЄС дуже відрізняються одна від одної як за станом корупції, так і за методами боротьби з нею.

Один із найуспішніших прикладів боротьби з корупцією – Естонія – досягла цього, не створюючи окремих органів. Проте тут була політична воля політиків викоринити хабарництво.

Після краху радянської моделі й набуття естонською мовою статусу офіційної, багато російськомовних мігрантів втратили свої посади і замість них прийшли молоді естонці. Це повністю зруйнувало радянські корумповані мережі. А швидке відновлення економіки дозволило дати держслужбовцям високі зарплати.

В Болгарії такої політичної волі не було. Антикорупційна реформа стала можливою завдяки тиску ЄС. Так, місцевий антикорупційний орган отримав повноваження проводити розслідування, лише коли ЄС відмовився надавати фінансування.

Як свідчить досвід європейських країн, створення антикорупційних органів не забезпечує гарантованого викоринення корупції.

Навіть більше – успішна боротьба можлива й без таких органів.

Наприклад, в Естонії обмежились програмою «Відверта держава», яка включала декілька міністерств. І цього було достатньо.

Проте якщо в країні корупція є досить поширеним феноменом, створення окремих органів може бути необхідним. Але вони мають бути достатньо незалежними від політичного тиску.

Наприклад, голову Спеціальної служби розслідувань Литви призначають спільно президент та парламент. Також у Литві цей орган має звітувати і президенту, і парламенту.

Таким чином, нагляд за його діяльністю здійснюють кілька державних інституцій, при цьому парламент є органом, що складається з представників народу. Це зменшує можливість політичного тиску.

А ефективності розслідувань антикорупційних органів дуже допомагає наявність простого механізму повідомлення про корупційні дії громадянами.

Також багато країн впроваджують програми захисту свідків та можливість повідомляти про корупцію анонімно.

Найбільш ефективною є система захисту інформаторів у чотирьох країнах ЄС: Люксембург, Румунія, Словенія та Велика Британія.

Так, Румунія захищає на законодавчому рівні від помсти державних службовців, які повідомляють про неправомірні дії. Їх ідентичність також приховується.

Важливим елементом розслідування є моніторинг декларацій про активи та борги високопосадовців. Зокрема, цим займається латвійське Бюро попередження та боротьби з корупцією.

Проте цю функцію можуть також виконувати й інші органи, які не спеціалізуються на боротьбі з корупцією. Наприклад, Офіс аудиту Болгарії зберігає реєстр таких декларацій, а в Литві високопосадовці подають декларації до Комісії з етики.

Часто декларації подають лише певні категорії чиновників з тих секторів, де ризик корупції є найбільшим (державні закупівлі,

митниця, податкова тощо). В результаті антикорупційний орган може сфокусуватись на важливих справах та уникнути надмірного перевантаження дрібними справами – ними займається поліція.

Завдання висування та підтримки обвинувачення в суді мають далеко не всі антикорупційні органи. Так, відповідний орган Хорватії має за плечима безліч успішних справ розслідування та обвинувачення високопоставлених чиновників. Такі повноваження потрібні, якщо корупція в країні є поширеною і немає довіри до прокуратури.

Спеціальна служба розслідування Литви готує навчальні матеріали щодо попередження корупції та працює зі школами задля їх впровадження у навчальні програми.

Інші превентивні заходи можуть включати моніторинг політик, законів та діяльності державних органів влади.

А антикорупційні органи Литви та Латвії, наприклад, можуть висувати пропозиції щодо перегляду законодавчих актів.

Досвід країн ЄС показує, що достатнє фінансування є передумовою успішної роботи антикорупційних органів. Крім того, вони мають бути спроможні виконувати покладені на них зобов'язання. Тому, наприклад, у антикорупційному органі Румунії працюють не лише розслідувачі та прокурори, але й економічні та фінансові експерти, програмісти тощо.

Створення окремих антикорупційних судів є радше винятком, ніж правилом. Більшість країн ЄС посилюють ефективність та прозорість всієї судової системи.

Проте є й винятки, як-от Словаччина. Тут у відповідного спеціалізованого суду достатньо ресурсів, а справи розглядаються швидко.

А у Франції створено вісім міжрегіональних спеціалізованих судів. Вони проводять розслідування та виносять судові вироки у найбільш складних справах.

Крім того, створення окремого суду може бути виправданим, якщо рівень довіри до судової системи є низьким.

Боротьба з корупцією відбувається й в рамках внутрішніх структур державної

служби. Так, у Литві створюють внутрішні відділи попередження корупції у державних та муніципальних органах.

Значна увага приділяється координації між різними органами, які борються з корупцією – це є важливим питанням як для країн зі спеціалізованими антикорупційними органами, так і для тих, в яких таких органів немає.

До речі, питання контролю походження статків посадовців у країнах ЄС є також актуальним. Так, президент Франції Е. Макрон і його міністр у справах ЄС Л. Бун восени ц. р. закликали інші країни Євросоюзу схвалити план створення незалежного наглядового органу з повноваженнями перевіряти доходи європейських посадовців. Після шоку, викликаного кількома корупційними скандалами, європейські країни шукають шляхи відновлення довіри громадян до своїх інституцій. Автори пропозиції вважають, що новий наглядовий орган «буде більш ефективним, ніж беззубий орган з питань етики, запропонований президенткою Єврокомісії Урсулою фон дер Ляєн». У Парижі побоюються, що Брюссель заплющує очі на зростання недовіри й обурення серед європейців щодо корупції в ЄС.

Новий антикорупційний орган в ЄС можна було б створити за прикладом Вищого органу з питань прозорості суспільного життя Франції (Haute Autorité pour la transparence de la vie publique або HATVP). Останній моніторить банківські рахунки, активи та доходи держслужбовців, щоб упевнитися у відсутності в них конфлікту інтересів. А якщо посадовці не дотримуються вимог щодо прозорості, то представники цієї організації можуть передавати справи до прокуратури.

«Попри численні скандали, Єврокомісія стверджувала, що незалежний контрольний орган вимагав би змін у договорі, і лише запропонувала створити орган із питань етики, який фактично був би розмовним центром для установ, які могли б узгодити власні внутрішні правила», – зауважили з цього приводу журналісти.

Цікаво, що на початку 2023 р. Єврокомісія просила Україну запровадити для її депутатів

обов'язкове декларування активів. Утім, Брюссель не застосовує таких самих стандартів до власних посадовців.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що Україна сьогодні показує хорошу динаміку у виконанні критеріїв щодо вступу в ЄС. Тож парламент має ухвалити законопроекти 10203-1 і 10262, аби не гальмувати вступ України до Євросоюзу. Прийняття зазначених законопроектів надасть антикорупційним органам потрібні можливості для реалізації покладених на них функцій. А це має неодмінно вплинути на ефективність антикорупційної діяльності.

Звісно, для ефективної боротьби з корупцією потрібно створити належну систему синхронізації між собою усіх дотичних до цієї роботи відомств. Бо ця система може працювати лише в цілковитій взаємодії та за абсолютної незалежності від владного апарату, представників якого має контролювати, перевіряти і за необхідності карати. Для цього їй, безперечно, ще й необхідні дуже компетентні та вільні від якихось політичних впливів кадри, а також правові гарантії такої незалежності. Адже саме етична та моральна складова кадрів органів із боротьби з корупцією визначатиме чи досягне Україна беззаперечних результатів у антикорупційній діяльності. Тож попереду ще багато роботи (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал парламенту України (<https://www.rada.gov.ua/print/243946.html>); https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=77166); Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/denys-maliuska-uriad-pidtrymav-zakonoproekty-pro-pryvedennia-zakonodavstva-shcho-do-zapobihannia-koruptsii-u-vidpovidnist-do-vysnovkiv-ievropeiskoi-komisii>); Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/285892-denis-malyuska-obyasnil-pochemu-sleduet-vernutsya-k-proverkam-osnovaniy-priobreteniya-chinovnikami-imuschestva-do-popadaniya-na-gosudarstvennyy-post>); Espresso.tv ([17](https://espresso.tv/vimoga-dlya-pochatku-peregovoriv-pro-vstup-u-es-rada-ukhvalila-za-osnovu-</i></p></div><div data-bbox=)*

paket-zakonoproektiv-pro-posilennya-borotbi-z-koruptsieu); Європейська правда (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/11/14/7173566/>; <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2023/09/7/7168945/>; <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2023/09/29/7170449/>; <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/3/7083870/>); Суспільно-політичне інформаційне інтернет-видання «Суспільне Мовлення» (<https://suspilne.media/601749-59-ukrainsiv-bacat-pozitivni-zrusenna-u-borotbi-z-korupcieu-v-kraini-kmis/>); Дзеркало тижня (<https://zn.ua/ukr/anticorruption/shcho-halmuje-robotu-antikorupsijsnoji-ekosistemi-doslidzhennja.html>); Finance.ua (<https://finance.ua/ua/goodtoknow/koruptsiia-v-es-i-ssha>); RFI (<https://tinyurl.com/y8bratpm>); Ukrinform.ua (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3793070-urad-ocikue-na-zaversenna-opracuvanna-antikorupsijsnih-zahodiv-do-pocatku-samitu-es-stefanisina.html>).

media/601749-59-ukrainsiv-bacat-pozitivni-zrusenna-u-borotbi-z-korupcieu-v-kraini-kmis/); Дзеркало тижня (<https://zn.ua/ukr/anticorruption/shcho-halmuje-robotu-antikorupsijsnoji-ekosistemi-doslidzhennja.html>); Finance.ua (<https://finance.ua/ua/goodtoknow/koruptsiia-v-es-i-ssha>); RFI (<https://tinyurl.com/y8bratpm>); Ukrinform.ua (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3793070-urad-ocikue-na-zaversenna-opracuvanna-antikorupsijsnih-zahodiv-do-pocatku-samitu-es-stefanisina.html>).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Інна Отрош, суддя Господарського суду м.Києва

Оцінювання суддів: «мовчання ягнят»

Відповідність судді займаній посаді може встановлюватися виключно колегією ВККС.

Як відомо, Вища кваліфікаційна комісія суддів оголосила про продовження оцінювання відповідності суддів займаній посаді. Зокрема, призначила до розгляду в пленарному складі оцінювання суддів, які раніше отримали рішення колегій ВККС про відповідність займаній посаді. Чи відповідає це профільному закону?

Імперативні повноваження колегій

Діюче законодавство передбачає процедуру оцінювання всіх суддів на відповідність займаній посаді відповідно до пп.4 п.161 розділу XV «Перехідні положення» Конституції. Така процедура оцінювання була імплементована в законодавство з метою очищення суддівського корпусу та передбачає проходження оцінювання всіма судьями, обраними/призначеними на посаду до 30.09.2016.

Пунктом 20 розд.ХІІ «Прикінцеві та перехідні положення» закону «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VІІІ передбачено, що відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на 5 років

або обрано суддею безстроково до набрання чинності законом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», оцінюється колегіями ВККС у порядку, визначеному цим законом.

Водночас, закон «Про судоустрій і статус суддів» регулює виключно порядок кваліфікаційного оцінювання здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді, який застосовується у випадках проведення конкурсу на зайняття вакантної посади у відповідному суді (у разі призначення на посаду судді та переведення судді на посаду судді до іншого суду) та у випадку накладення дисциплінарного стягнення.

На жаль, законодавець не прописав окремо порядок проведення оцінювання відповідності судді займаній посаді, яке, по суті, може мати наслідком звільнення судді (для суддів, обраних безстроково) та одночасно є етапом у призначенні на посаду для суддів, у яких закінчився п'ятирічний строк повноважень. Тобто, питання, що стосується гарантій незалежності суддів (однією з таких гарантій є особливий порядок призначення та звільнення), має досить обмежене законодавче регулювання, яке передбачає застосування механізму

* Збережено стиль і граматику оригіналу

відсилочної норми з урахуванням імперативно визначеного лише суб'єкта оцінювання.

Тобто, оцінювання відповідності судді займаній посаді та кваліфікаційне оцінювання здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді є різними процедурами з різними правовими наслідками. Водночас, з огляду на відсилочний характер норми п.20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» закону №1402-VIII, до процедури оцінювання відповідності застосовуються норми, які регулюють оцінювання здатності здійснювати правосуддя, однак лише в межах тих питань, які розглядаються колегією ВККС.

Отже, закон чітко регламентує питання щодо суб'єкта проведення оцінювання відповідності судді займаній посаді, а саме імперативно встановлює, що ним є колегія ВККС.

Нонсенс перманентного оцінювання

Водночас, ВККС (як у попередньому, так і теперішньому складі) за наявності негативного висновку ГРД призначає оцінювання суддів на відповідність займаній посаді до розгляду у пленарному складі після розгляду у складі колегії, посилаючись на норму п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII.

Відповідно до п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII якщо ГРД у своєму висновку встановила, що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, то ВККС може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж 11 її членами.

Дана норма передбачає, що за наявності негативного висновку ГРД питання про підтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді вирішується виключно ВККС у пленарному складі. Такий порядок розгляду, дійсно, є виправданим для процедури проведення конкурсу на зайняття вакантної посади.

Однак, з огляду на імперативну норму щодо суб'єкту проведення оцінювання на відповідність займаній посаді (колегія),

застосування передбаченого п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII механізму розгляду питання ВККС у пленарному складі є неможливим у правовідносинах з оцінювання відповідності судді займаній посаді.

На сайті Верховної Ради наявний навіть проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення участі Громадської ради доброчесності у оцінюванні на відповідність займаній посаді судді» (№3534), яким пропонується врегулювати, що за наявності негативного висновку ГРД щодо судді рішення про відповідність судді займаній посаді підлягатиме прийняттю відповідно до ч.1 ст.88 закону «Про судоустрій і статус суддів України».

Важко не погодитись з необхідністю забезпечення участі ГРД у процедурі оцінювання відповідності займаній посаді. Однак така участь повинна мати місце виключно у порядку, визначеному законом «Про судоустрій і статус суддів». За наявності наразі правового регулювання, висновок ГРД у процедурі оцінювання відповідності судді займаній посаді повинен розглядатись та оцінюватись виключно колегією ВККС на рівні з іншими документами та інформацією, яка надійшла до ВККС щодо судді, та за результатами такого розгляду ВККС у складі колегії повинна прийняти одне єдине рішення.

Слід відзначити, що законом взагалі не передбачено етапності оцінювання (як щодо здатності здійснювати правосуддя, так і щодо відповідності займаній посаді). Норма п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII передбачає необхідність проведення пленарного засідання ВККС для вирішення питання стосовно судді, щодо якого є негативний висновок ГРД, у процедурі проведення конкурсу на зайняття вакантної посади. Тобто, закон не передбачає проведення такого оцінювання спочатку колегією, а потім пленарним складом, а відразу передбачає необхідність проведення пленарного засідання, так як рішення про здатність судді здійснювати правосуддя може бути прийняте ВККС лише у випадку підтримки такого рішення не менше ніж 11 її

членами. Водночас, як вже було зазначено дана норма не може бути застосована в оцінюванні відповідності судді займаній посаді з огляду на суб'єкта його проведення.

Крім того, називаючи процедуру пленарного розгляду оцінювання відповідності суддів – «пленарне засідання щодо підтримки рішень колегій Комісії, ухвалених у межах процедури кваліфікаційного оцінювання», тобто фактично створюючи непередбачений законом другий етап оцінювання, в якому за відповідною логікою пленарний склад ВККС повинен діяти як апеляція по відношенню до колегій як першої інстанції, Комісія надала ГРД право надавати нові висновки, так звані «висновки у новій редакції». Тобто, ВККС у пленарному складі не переглядає рішення колегії, яке прийняте на підставі матеріалів, наявних на момент прийняття нею рішення, а фактично приймає нове рішення з урахуванням нових доказів, які не розглядалися колегією, що взагалі є нонсенсом і створює стан перманентного оцінювання.

Оцінювання суддів-«п'ятирічок»

Цікавий казус виникає щодо оцінювання суддів-«п'ятирічок» пленарним складом ВККС після проходження ВРП та внесення останньою подання про їх призначення Президенту.

Так, 20.06.2020 набрав чинності закон «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо відрядження суддів та врегулювання інших питань забезпечення функціонування системи правосуддя в період відсутності повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» (№679-ІХ).

Згідно з пп.3 п.2 розд.ІІ «Прикінцеві та перехідні положення» закону №679-ІХ, визначено, що ВРП у період відсутності повноважного складу ВККС ухвалює без рекомендації чи подання ВККС рішення про внесення Президенту подання про призначення на посаду судді, повноваження якого припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який його було призначено, якщо до набрання чинності цим законом колегією ВККС було визнано суддю таким, що відповідає займаній посаді.

Закон №679-ІХ не змінює порядок оцінювання суддів на відповідність посаді, а виключно повторює законодавчу норму щодо необхідності рішення ВККС у складі колегії про визнання судді таким, що відповідає займаній посаді, для ухвалення ВРП рішення про внесення Президенту подань про призначення на посаду судді.

Мета закону №679-ІХ була спрямована на забезпечення функціонування системи правосуддя в період відсутності повноважного складу ВККС. Зокрема, забезпечення можливості ВРП приймати рішення про внесення подань щодо суддів без передбаченої до цього рекомендації ВККС, яка, по суті, має технічний характер без жодного правового навантаження.

На підставі закону №679-ІХ ВРП були ухвалені рішення про внесення Президенту подань про призначення на посаду 125 суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено, на підставі рішень ВККС (у складі колегій) про визнання відповідних суддів такими, що відповідають займаній посаді.

Указами Президента було призначено на посаду 99 суддів із вказаних 125.

На разі, досить дивною виглядає ситуація, яка склалась у зв'язку з «продовженням» ВККС оцінювання у пленарному складі суддів-«п'ятирічок», які на підставі подань ВРП (в порядку закону №679-ІХ) вже отримали укази Президента про їх призначення та які вже 2 роки відправляють правосуддя.

Так відповідно до абз.6 п.13 розд.ІІІ «Прикінцеві та перехідні положення» закону «Про Вищу раду правосуддя» за результатами кваліфікаційного оцінювання суддя, призначений на посаду строком на 5 років до набрання чинності законом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», повноваження якого припинилися із закінченням строку, на який його було призначено, може бути призначений на посаду за поданням ВРП за умови підтвердження відповідності цій посаді згідно з пп.2 та 4 п.161 розд.ХV «Перехідні положення» Конституції.

Отже, з урахуванням вказаних норм, оцінювання судді, строк повноважень якого

закінчився, на відповідність займаній посаді є одним з етапів призначення на посаду.

Законодавчий механізм призначення судді-«п'ятирічки» на посаду передбачає такі етапи:

проходження оцінювання на відповідність займаній посаді шляхом прийняття ВККС у складі колегії відповідного рішення,

внесення ВРП подання Президенту про призначення судді на посаду,

підписання Президентом указу про призначення судді на посаду.

Отже, внесення ВРП подання Президенту про призначення на посаду судді та, як наслідок, видання Президентом відповідного указу може мати місце виключно після проходження суддею оцінювання на відповідність займаній посаді.

Саме на підставі факту підтвердження суддею відповідності займаній посаді після проходження суддею передбаченого Конституцією оцінювання ВРП ухвалює рішення про внесення подання Президенту про призначення судді на посаду.

З моменту внесення ВРП такого подання держава визнає факт проходження суддею оцінювання відповідності займаній посаді, так як відповідно до закону до моменту проходження такого неможливим є подальше призначення на посаду судді, строк повноважень якого закінчився.

Алогічні висновки про зворотне дозволяють припустити можливість виникнення ситуації, коли суддя, який вже призначений на посаду за фактом проходження оцінювання, може бути звільнений у випадку прийняття ВККС у пленарному складі рішення про її невідповідність займаній посаді.

І які дії повинна вчинити ВРП у такому випадку після вже одного розгляду питання щодо конкретного судді, аналізу обставин проходження ним оцінювання та прийняття вже одного рішення (на підставі проходження такого оцінювання) про внесення подання про його призначення?

І як бути з указами Президента як гаранта Конституції, який вже видав укази про призначення суддів та фактично підтвердив їх правовий статус як суддів, які повноважні відправляти правосуддя?

Фактично, дії ВККС з продовження оцінювання відповідності судді після прийняття рішення колегією ВККС про його відповідність та проходження наступного етапу призначення на посаду судді – отримання рішення ВРП та, в тому числі, підписання указу Президентом про його призначення, – не передбачені законом та суперечать прямим нормам щодо порядку призначення судді на посаду.

Виникає потенційна загроза, за якої проходження одного і того ж оцінювання на відповідність займаній посаді є для одних і тих же суддів, у яких закінчився строк повноважень, і підставою для призначення і підставою для звільнення! Тобто, такий суддя фактично змушений двічі проходити одне і те ж оцінювання, і правові наслідки його можуть суперечити один одному.

Це є нонсенсом у правовій державі, так як порушується принцип правової визначеності як елемент верховенства права та гарантії незалежності суддів!

Правомірне очікування суддів

Як зазначено в п.44 доповіді «Верховенство права», схваленої Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська комісія) на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року), принцип правової визначеності є ключовим у питанні довіри до судової системи і верховенства права; для досягнення цієї довіри держава повинна складати тексти законів так, щоб вони були доступними; держава також зобов'язана дотримуватися та застосовувати у прогнозований і послідовний спосіб ті закони, які вона ввела в дію; прогнозованість означає, що закон повинен, коли це можливо, бути оприлюдненим до його виконання і бути передбачуваним у тому, що стосується його наслідків: він має бути сформульований достатньо точно для того, щоб людина могла регулювати свою поведінку.

Правомірне очікування виникає у тому випадку, коли внаслідок заяв чи обіцянок від імені органу публічної влади або внаслідок усталеної практики в особи сформувалося розумне сподівання, що стосовно неї орган публічної влади буде діяти саме так, а не інакше.

Враховуючи викладене, кожен суддя має правомірні очікування, що до нього буде застосований саме той порядок оцінювання та призначення на посаду, який чітко визначений законом, та що після призначення його на посаду Президентом як гарантом Конституції до нього не можуть бути застосовані механізми, які фактично ставлять під сумнів правомірність його призначення Президентом.

Важко не погодитись, що ВККС у новому складі опинилась у складній ситуації, коли законодавець не забезпечив чіткої регламентації порядку проведення загального оцінювання суддів на відповідність займаній посаді, обмежившись відсилочною нормою до іншого виду оцінювання, та коли ВККС у попередньому складі вже створила певну прецедентну практику, а Верховний Суд у своїй практиці так і не надав відповідь на питання – що робити з імперативною нормою щодо суб'єкта оцінювання? Мабуть, саме з урахуванням такої ситуації секретар другої палати ВККС Сергій Чумак на своїй сторінці у Facebook вказав про можливість допущення ВККС помилок у своїй діяльності.

Слід враховувати той факт, що законом передбачено достатній обсяг контролю за діяльністю суддів та відповідно кількість органів, які здійснюють такий контроль. Це – і ВРП, яка перевіряє наявність ознак дисциплінарного проступку у діях суддів, і НАЗК, яка перевіряє декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави та проводить моніторинг способу життя, ВККС, яка перевіряє декларації родинних зв'язків та доброчесності, ГРД і правоохоронні органи.

Контроль, але збалансований гарантіями!

Саме такий високий рівень контролю та обсяг відповідних обмежень і додаткових зобов'язань суддів має бути збалансований відповідним високим рівнем дотримання гарантій незалежності суддів. Запроваджена процедура загального оцінювання не повинна бути заходом психологічного тиску на суддів задля задоволення «інтересів» так званих громадських активістів, які намагаються «вжати» з цієї процедури по максимуму, в тому числі шляхом здійснення маніпулятивних

публікацій у стилі «жовтої преси» по типу «судді хочуть зірвати проведення оцінювання» та інших з метою створення негативного іміджу судді та судової влади в цілому.

На жаль, на сьогодні судді є повністю незахищеними, так як органи, які повинні здійснювати такий захист, нерідко не бажають стати «поганими» для таких активістів і тому утримуються від необхідної реакції на недотримання порядку проведення оцінювання.

З урахуванням викладеного, можна висувати, що всі судді повинні пройти процедуру оцінювання відповідності займаній посаді з необхідним врахуванням висновків ГРД. Однак ВККС та ВРП повинні гарантувати дотримання визначеного законом порядку проведення такого оцінювання та гарантій незалежності суддів.

Оцінювання відповідності судді займаній посаді може здійснюватися виключно колегією ВККС, яка і повинна оцінити висновки ГРД. Судді-«п'ятирічки», які пройшли оцінювання відповідності колегією ВККС та щодо яких ВРП були внесені подання про їх призначення Президенту, не можуть бути піддані будь-яким процедурам подальшого оцінювання їх відповідності займаній посаді.

Судді не хочуть «зривати оцінювання», судді хочуть реального забезпечення гарантій їх незалежності шляхом неухильного дотримання державними органами передбаченої законом процедури їх оцінювання. Судді стомились бути в образі жертви, коли держава допускає порушення гарантій незалежності суддів, піддаючись маніпуляціям деяких так званих представників громадськості, які, прикриваючись наміром створення незалежної судової системи, лише підривають її авторитет в силу власного ресентименту.

Судді хочуть, щоб члени колективних органів відчували свою індивідуальну відповідальність, а не ховались у тіні колективного безвідповідального. Судді хочуть, щоб представники громадських організацій, які функціонують за рахунок фінансування інших держав, відповідально ставились до витрачання чужих коштів та спрямовували свої зусилля на дійсне підвищення якості правосуддя.

P.S. «Мовчання ягнят» у даній публікації має значення метафоричного вираження прояву архетипу жертви. Архетип в аналітичній психології являє собою первинні вроджені психічні структури, які містяться у колективному несвідомому (К.Г. Юнг), тобто архетипи – це певні універсальні образи та сценарії поведінки. Архетип жертви являє собою образ того, хто звик піддаватися життєвим обставинам та здаватися без бою, зокрема, через страх брати на себе відповідальність та невпевненість у собі. Подолання архетипу жертви передбачає усвідомлення власної цінності, розвиток самоповаги та впевненості у собі (<https://sud.ua/uk/news/blog/287088-otsinyuvannya-suddiv-movchannya-yagnyat>). – 2023. – 01.12).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Поживанов, політик, громадський діяч, депутат Верховної Ради чотирьох скликань

Ані містечок, ані хуторів: з чим підходимо до Дня місцевого самоврядування

33 роки – дата не ювілейна, але по-своєму показна та значима. 33 роки тому, а саме 7 грудня 1990-го Верховна Рада прийняла закон «Про місцеве самоврядування». Нині ми живемо за іншою його редакцією, але день ухвалення документу залишився у пам'яті – не в останню чергу завдяки тому, що вже у 2000 році його було вирішено відзначати.

Сфера місцевого самоврядування є по-своєму «повільною» цариною. В ній не відбуваються такі стрімкі зміни, як, наприклад, в економіці чи у міжнародній політиці. Власне, за умови продуманої та ефективної концепції місцевого самоврядування його органи можуть функціонувати без суттєвих змін десятиліттями. В Україні реформа місцевого самоврядування була розпочата, але не завершена. І якщо так сталося за мирного часу, то продовжувати реформу під час війни, вочевидь, недоречно. Як то кажуть – не на часі. Напевно, цього ніхто б і не робив, якби не декомунізація і не дерадяннізація.

Потреба якнайшвидше очистити країну від ознак та прикмет тоталітарного минулого зіграла із законодавцями злий жарт. Вони раптово згадали, що Конституція України не передбачає селищ міського типу – лише тріаду населених пунктів: місто, селище і село. І що сам термін «селище міського типу» з'явився в СРСР у 1922 році, а в УРСР його почали використовувати через три роки – замість поняття «містечко». І все це цілком справедливо та вірно, але...

Замість повернути до нашого лексикону та наших реалій це саме «містечко», законодавці проголосили, що усі населені пункти з компактною забудовою та чисельністю населення понад 10 тисяч мешканців матимуть статус міста. А ті, що понад 5 тисяч – селища. Решта ж залишаться селами. І ще одна новація. В рамках все того ж таки закону «Про дерадяннізацію порядку вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» з'явилася іще одна територіальна одиниця – поселення.

Але що таке поселення? За законом – місце компактного проживання людей за межами населеного пункту. Це також, між іншим, неконституційне поняття, бо жодні поселення в Основному законі не згадані. Тож оскільки у поселення – досить непевний статус, законодавець прописав, що воно може бути приєднане або до села чи селища (за рішенням місцевої ради), або до міста (рішення Верховної Ради за поданням Кабміну). Однак проблема не у цьому.

Раніше поселення називалися простим та близьким для українців словом – хутір. Так само, як селища колись були містечками... Радянська влада вирішила позбутися цих одиниць як явищ, а заодно й збіднити мову на звичні нам слова. «Містечко» було виведене з активного вжитку, поступившись місцем недолугому казенному «селищу міського типу», від якого так і відгонило канцеляризмами. Не краща доля спіткала і хутір.

Власне, хуторам пощастило ще менше, ніж містечкам. Останні бодай збереглися фізично, змінивши лише вивіску. Хутори ж у радянській Україні були винищені. До 1917 року у 8

українських губерніях на хутори припадало 2,7 млн десятин, якими володіли 400 тисяч (14 %) селянських дворів. Радянська влада за НЕПу толерувала хутірні господарства, але за колективізації почала їх ліквідувати, тавруючи хліборобів на хуторах як куркулів. І це був лише початок її наступу.

Бовже у 1939–1940 рр. відбувалася примусова ліквідація всієї хутірської системи розселення в Україні. Через те, мовляв, що хутори буцімто сприяють збереженню «приватновласницької психології» та заважають залученню хуторян до соціалістичного господарювання.

Перервавшись на час Другої світової війни, практика знищення хуторів поновилася вже у 1946-му. На заході України до знищення хуторів додався ще один мотив – боротьба з ОУНівським підпіллям, з боївками та криївками. Це не афішували, але, здійснюючи таку боротьбу, влада оголосила війну як хуторам, так і «безперспективним селам». Та попри це, на початку 1960-х в Україні іще існувало близько 7 тисяч хуторів. Але тоді було взято курс на укрупнення сільських поселень, і хуторам настав остаточний кінець.

Втім, «добила» їх не радянська влада, а своя – рідна, котра підтримала у 2023-му закон про дерадянізацію.

І тут я хотів би, аби мене зрозуміли правильно: оскільки хутори не згадані у Конституції, я не пропоную вводити це поняття. Я – проти підміни його на лексичному рівні іншим, доволі неоковирним терміном «поселення». Саме це слово прочитується радше не як об'єкт, а як процес – поселення, заселення, розселення, розміщення тих чи інших громадян, наприклад, внутрішньо переміщених... Не варто, гадаю, винаходити мовний велосипед там, де на ньому наші предки давно крутять педалі. Тим більше, що питома українське «містечко» у нас вже відібрали. А у нього – на відміну від хутора – якраз могло бути майбутнє...

Коли у 1925 році більшовики скасували термін «містечко», Україна була позбавлена частина своєї урбанізації, частини своєї історії. І це ми говоримо про Україну, де сотні міст (на відміну від Московщини!) мали Магдебурзьке право, починаючи ще з XIII століття. Зокрема,

наприклад, і місто Козелець, яке отримало це право у XVII столітті, входячи тоді до складу Речі Посполитої. Натомість за радянщини воно мало статус «селища міського типу» і зберігає його до сьогодні, лише без останніх двох слів.

Але справа не тільки у тому, як понизили і принизили Україну, відібравши у неї частину невеликих міст. Окрім зумисного нівелювання значення українських міст та містечок, поширення в Україні «селищ міського типу» мало ще одну очевидну мету. І це – сегрегація окупованого населення України за принципом «село-місто», де «селу» і «селищу міського типу» присвоювалися сільські обмеження – насамперед невидача паспортів.

Адже ми знаємо, що лише 28 серпня 1974 року в СРСР була запроваджена паспортизація всіх без винятку громадян. Уперше паспорти громадянина отримали колгоспники, які відтепер отримали свободу пересування та проживання. Доти вони були в'язнями – в буквальному розумінні, без жодних метафор – своїх колгоспів, у яких їх примусово загнали ще на зорі радянської влади.

Всім відомо і про те, що спланований Москвою Голодомор в Україні зачепив передусім сільські місцевості. Окупант знищував наші міста, переводячи їх у розряд селищ. Окупант стирав з лиця землі наші села, прирікаючи їхніх мешканців на тортури голодом і смерть від нього. Про все це ми мали нагоду згадати нещодавно, коли відзначали 90-ті роковини Голодомору, але не згадали, бо й досі, мабуть, страждаємо на кліпове мислення, яке не дозволяє пов'язати зміни у законодавстві про місцеве самоврядування із частиною вкраденої у нас історії.

Читачі, щоправда, можуть закинути мені диспозицію ст. 133 та 140 Конституції України – з розділу про місцеве самоврядування, до написання якого доклали рук і я. У них описаний адміністративний устрій України, а також засади, на яких працює місцеве самоврядування, дано поняття територіальної громади. У ст. 133-тій згадані міста, селища та села – без «міського типу», але й без «містечок». Чому ж тодішній склад парламенту не увів до тіла Конституції оце поняття – «містечко»? Тому що – каюсь –

тоді ми не так добре знали українську історію і не так гостро сприймали потребу у відновленні деяких зумисно створених у цій історії лакун. Але це було у 1996-му, тобто 27 років тому. Нині ж – інші реалії та інше сприйняття нашої ідентичності, і саме тому так боляче від занедбання і містечок, і хуторів.

Дрібниця? Аж ніяк. Ми заборгували нашим предкам, яких пограбовано більшовиками і фізично, і словесно. Ми заборгували самим собі, бо не квапимося наводити лад навіть у означенні тих чи інших об'єктів. Ми боргуємо і перед нашими нащадками, бо ніж провадити такі зміни, то краще не провадити ніяких чи бодай відкласти ненадовго до часу, коли ми станемо більш зрілими.

А зрілість приходить із чітким усвідомленням «свого» та «чужого». І – з потребою боронити своє на усіх рівнях. Певні зрушення у свідомості як влади, так і соціуму вже спричинені війною, але вони, вочевидь, не є достатніми. Шкода, щоправда, що на період «доростання» ми лишаємося без хуторів, але з безликими «поселеннями», без містечок, але із селищами. Але – далі буде. І, можливо, до наступного Дня місцевого самоврядування нагодиться привід написати більш оптимістичну колонку (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/587372_ani_mistechok_ani_hutoriv_z_chim.html). – 2023. – 04.12).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Радущкий, голова Комітету ВР з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

Профілактика та лікування онкологічних захворювань – ключові виклики і рішення

За даними Національного канцер-реєстру, в Україні понад 1 млн хворих на рак. Кожного року близько 140 тис. українців дізнаються про те, що хворі на онкологію, 45% з них помирає. Водночас в Україні понад 20% злоякісних новоутворень виявлено на термінальній стадії хвороби, коли лікування дороговартісне і не завжди може бути ефективним. Це пов'язано

з пандемією та повномасштабною війною, адже громадяни рідше звертаються до лікаря та проходять обстеження. Тому для нас пріоритет – це профілактика та раннє виявлення онкологічних захворювань.

За останні роки команда Президента Володимира Зеленського має суттєві досягнення у цій галузі медицини. Отже, що вже вдалося зробити.

Ухвалені системні закони

Комітет Верховної Ради з питань здоров'я нації розробив закони, спрямовані на боротьбу з причинами виникнення онкологічних захворювань. У законі «Про систему громадського здоров'я» визначені основні напрями державної політики щодо захисту населення від неінфекційних хвороб, до яких належить і рак. Антитютюновий закон значно обмежує доступність до тютюнових виробів, зокрема для молоді. Закон «Про лікарські засоби», який дозволить забезпечити у перспективі наших громадян якісними ліками, відповідно до європейських стандартів. Закон про договори керованого доступу дозволяє закуповувати інноваційні ліки за значно зниженою ціною. Найближчим часом парламент розгляне у другому читанні закон про легалізацію медичного канабісу. У разі ухвалення документа у медиків з'явиться можливість призначити ліки на основі медичного канабісу для полегшення болю хворих на рак.

Збільшено фінансування

Наразі ПМГ покриває усі види медичної допомоги для пацієнтів з онкологією. Оплата профілактики та лікування за пакетами НСЗУ за останні роки значно підвищена до ринкового рівня. Загалом на наступний рік передбачене збільшення фінансування медицини на 16 млрд грн у порівнянні з 2023 роком. Також в держбюджеті на 2024 рік передбачені кошти на інструментальну діагностику новоутворень (майже 712 млн грн) та на діагностику та спеціальне лікування онкозахворювань у дорослих і дітей (6,6 млрд грн).

Закуплено медпрепаратів на понад 2,4 млрд грн

За цей рік національна агенція «Медичні закупівлі України» придбала ліків для

онкохворих на понад 2,4 млрд. Це 40% від загальної суми, які цього року заклали до бюджету на закупівлю медичних препаратів та медичних виробів. Половина закуплених онкологічних ліків вже поставлена до лікарень. Відповідно держава зможе забезпечити безоплатне лікування хворих на рак.

Придбано сучасне обладнання

В деяких регіонах України хворих на рак продовжують лікувати на застарілому обладнанні, використання якого заборонено у більшості країн світу. Терапія на «кобальтовій гарматі» опромінює все тіло пацієнта, і в деяких випадках більше шкодить, ніж лікує. Променева терапія на лінійному прискорювачі спрямована лише на уражену раком частину тіла. Цього року національна агенція «Медичні закупівлі України» закупила 15 лінійних прискорювачів. Закупівля мала найбільшу в історії агенції очікувану вартість в 1 млрд грн. Завдяки зусиллям всієї команди заощадити вдалося 482 млн грн або 47% доведеного бюджету. Тобто вартість 15 лінійних прискорювачів склала 541 млн грн. На сучасному обладнанні лікування пацієнтів значно ефективніше. Наразі розглядається можливість у наступному році закупити для онкоцентрів ПЕТ-КТ та будівництво циклотронів для збагачення радіофарм препаратів.

Реорганізовано державний інститут

З початку цього року Національний інститут раку перетворився на державне некомерційне підприємство та почав працювати за Програмою медичних гарантій. На цей рік інститут підписав договір на 16 пакетів медичних послуг з НСЗУ на суму 441 млн грн. Серед досягнень – вперше в інституті розпочали радіонуклідну діагностику нейроендокринних пухлин, раніше пацієнти були змушені за цією послугою їхати до Варшави чи Стамбулу, підвищено зарплату науковцям, технічним працівникам, лікарям, середньому й молодшому персоналу, введено в експлуатацію 20 одиниць дороговартісного обладнання. Національний інститут раку – це провідна установа у країні з лікування онкологічних хвороб. Перехід НІР в ПМГ – це гарний приклад для інших інститутів державної власності, зокрема Національної академії медичних наук.

Все перераховане – це, без перебільшення, вагомі досягнення, які збільшують вірогідність раннього виявлення хвороби, покращують доступ людей з онкологією до необхідного лікування.

На наступний рік ми плануємо разом із міжнародними партнерами розробити та запровадити КРІ для сімейних лікарів. Саме медик первинки має періодично направляти пацієнтів з груп ризику на обстеження, до лікаря-спеціаліста. Тому, вважаю, потрібно вводити критерії якості роботи сімейних лікарів, один із яких буде – профілактика захворювань, зокрема й онкологічних (https://lb.ua/blog/mykhailo_radutskyi/587590_profilaktika_likuvannya.html). – 2023. – 05.12).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В.Гетьмана

Пріоритет розвитку – переробна промисловість: ситуація в економіці та на фінансових ринках України

Економічна ситуація

За інформацією Мінекономіки, з початку дії урядової програми «Робота, за якою можна отримати гранти для започаткування або розвитку переробних підприємств, було видано 487 грантів на загальну суму 2,5 млрд грн (при цьому, погоджено 643 гранти на суму 3,3 млрд грн). Грантова програма для переробних підприємств дозволяє підприємцям отримати до 8 млн грн на розвиток бізнесу з умовою співфінансування від отримувача у співвідношенні 50/50. Для підприємств, які працюють на деокупованих територіях, пропорція складає 20/80 – 20% коштів інвестує підприємець, 80% – держава. Обов'язковою умовою отримання гранту є створення до 25 нових робочих місць, що сприятиме зростанню зайнятості в країні. Згідно із Законом України про держбюджет на 2024 рік наступного року передбачено можливість надання 1 тисячі грантів для переробних підприємств (до 8 мільйонів грн) та 14 тисяч мікрогрантів для

малого бізнесу (до 250 тисяч грн). Також у бюджеті 2024 року передбачено 18 млрд грн на продовження доступного кредитування вітчизняних підприємців за програмою 5-7-9%.

Водночас у листопаді бізнес другий місяць поспіль надав стримані оцінки поточних результатів своєї діяльності. Індекс очікувань ділової активності, який розраховує Національний банк, у листопаді 2023 року залишився нижче нейтрального рівня (50 пунктів) і становив 49.1 порівняно з 49.6 у жовтні. Підприємства промисловості прогнозували погіршення результатів своєї економічної діяльності через складнощі з експортом товарів, розрив логістичних ланцюгів та посилення бойових дій: секторальний індекс у листопаді становив 49.2 (у жовтні – 50.0). Підприємства сфери послуг дещо послабили песимістичні оцінки щодо результатів своєї діяльності в найближчій перспективі: секторальний індекс становив у листопаді 48.4 порівняно з 47.2 у жовтні. Підприємства будівництва найпесимістичніше серед інших секторів оцінили економічні результати своєї діяльності, зважаючи на зростання виробничих витрат, звуження інвестиційного попиту, брак кваліфікованих кадрів, а також сезонні умови: секторальний індекс знизився в листопаді до 40.6 (у жовтні – 44.8). Водночас підприємства торгівлі залишаються єдиним сектором економіки, що прогнозує поліпшення результатів своєї діяльності завдяки сповільненню інфляції, сталому внутрішньому попиту та збільшенню пропозиції товарів: секторальний індекс у листопаді становив 50.9 порівняно з 53.0 у жовтні.

За повідомленням Уряду Єврокомісія минулого тижня підтвердила повне завершення процесу синхронізації української та європейської енергосистем. Під час відповідного засідання було ухвалено рішення про можливість імпорту Україною до 1700 МВт електроенергії з Європи, що дозволить покрити можливий дефіцит електроенергії у зимовий період.

За даними Мінагрополітики станом на 1 грудня 2023 року українські аграрії намолотили майже 77 млн тонн нового врожаю:

зернових – 56,3 млн тонн та олійних культур – 20,7 млн. тонн. Зокрема, збір зернових та зернобобових культур проведено на площі 10 354 тис. га при врожайності 54,3 ц/га, в тому числі: кукурудзи обмолочено 3 млн 441 тис. га при врожайності 75,8 ц/га, намолочено 26 млн 79 тис. тонн; пшениці обмолочено 4 694,5 тис. га, при врожайності 47,9 ц/га, намолочено 22 млн 478 тис. тонн; ячменю обмолочено 1 504,5 тис. га при врожайності 39,3 ц/га, намолочено 5 млн 909 тис. тонн. Збір олійних культур проведено на площі 8 213 тис. га, у тому числі соняшника обмолочено на площі 5 012,3 тис. га, намолочено 11 млн 936 тис. тонн насіння при врожайності 23,8 ц/га.

Бюджетна сфера

За оперативними даними Державної казначейської служби, за січень-листопад 2023 року до загального фонду державного бюджету надійшло 1 536,0 млрд грн. Серед платежів, справляння яких контролюють податкові та митні органи, отримано такі основні надходження: 330,4 млрд грн – податку на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів; 192,2 млрд грн – податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів, з яких зібрано 313,6 млрд, відшкодовано – 121,4 млрд грн; 155,1 млрд грн – податку на доходи фізичних осіб та військового збору; 139,7 млрд грн – податку на прибуток підприємств; 95,7 млрд грн – акцизного податку; 53,1 млрд грн – рентної плати за користування надрами; 27,5 млрд грн – ввізного та вивізного мита. При цьому виконання розпису доходів Державною податковою службою становило 102,3% (+15,6 млрд грн), Державною митною службою – 95,1% (-18,3 млрд грн).

Наступним важливим джерелом доходів державного бюджету у січні-листопаді цього року стали кошти, отримані Україною у вигляді міжнародної допомоги (грантів) – 404,9 млрд грн. Найбільшим донором грантової підтримки у січні-листопаді 2023 року є Сполучені Штати Америки (398,5 млрд грн). Також на безповоротній основі Україна отримала фінансування від Німеччини, Іспанії, Фінляндії, Ірландії, Швейцарії, Бельгії, Ісландії загальним обсягом до 6,4 млрд гривень. Кошти

були спрямовані до держбюджету України через Цільовий фонд Світового банку у рамках проєкту PEACE in Ukraine.

Надходження ЄСВ до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування у січні-листопаді 2023 року склали 424,9 млрд грн, з яких 40,5 млрд грн надійшло у листопаді. У цілому, за підсумками січня-листопада 2023 року, до загального і спеціального фондів державного бюджету надійшло 2 397,3 млрд грн податків, зборів та інших платежів.

За оперативними даними ДКСУ, за січень-листопад 2023 року касові видатки державного бюджету становили 3 451,8 млрд грн, у тому числі загального фонду – 2 632,3 млрд грн, або 93% від розпису звітного періоду. За одинадцять місяців 2023 року державний бюджет виконано з дефіцитом у сумі 1 045,1 млрд грн, у тому числі загальний фонд – у сумі 1 085,6 млрд грн проти запланованого розписом загального фонду на січень-листопад 2023 року дефіциту у сумі 1 713,2 млрд гривень.

Фактичні державні запозичення до загального фонду державного бюджету за січень – листопад 2023 року становили 1 471,2 млрд грн, або 85,7 % від запланованих на цей період. Від розміщення ОВДП на фінансування державного бюджету залучено 508,0 млрд грн, в тому числі в іноземній валюті 151,9 млрд грн (3 385,2 млн дол. США та 709,3 млн євро). Із зовнішніх джерел надійшло 963,2 млрд грн (або \$26,4 млрд). При цьому, платежі з погашення державного боргу за січень – листопад 2023 року склали 418,8 млрд грн (97,9% плану), платежі з обслуговування – 225,0 млрд грн (93,1 % плану).

Валютний ринок

Надходження міжнародної допомоги продовжують підтримувати міжнародні резерви України та стабільність на валютному ринку. Так, у листопаді 2023 року до державного бюджету України надійшло близько 2 млрд доларів США зовнішнього фінансування. Серед донорів у листопаді 2023 року – Європейський Союз – 1,6 млрд доларів США; гарантія Великобританії через механізм Світового банку – 400 млн доларів США; Світовий банк – 5 млн доларів США. Кошти надаються на пільгових

умовах та спрямовуються на фінансування пріоритетних видатків держбюджету, зокрема, забезпечення соціального захисту населення, гуманітарні потреби, оплату праці працівників секторів освіти та охорони здоров'я. Загалом, за 11 місяців 2023 року Міністерство фінансів України залучило близько 37,4 млрд доларів США зовнішнього фінансування на нагальні потреби держбюджету.

Збереження макрофінансової стабільності на тлі достатності міжнародних резервів дозволяє Національному банку України продовжувати пом'якшувати валютні обмеження. Так, із 01 грудня 2023 року скасовано усі обмеження для банків та небанківських фінансових установ на обсяги можливого продажу ними готівкової іноземної валюти населенню. Крім того, Експортно-кредитному агентству дозволено переказувати за кордон кошти для відшкодування / компенсації витрат за договорами страхування та перестраховування, укладеними з іноземними страховими (перестраховими) компаніями, а також для оплати витрат ЕКА, пов'язаних із здійсненням таких операцій. Також розширено перелік послуг, для оплати яких дозволено здійснювати транскордонні перекази громадянам, включаючи учасників бойових дій, які потребують лікування або відновлення здоров'я за межами України, та дозволено оплату послуг, що є необхідними для створення належних умов для навчання студентів за кордоном.

Фінансовий сектор

Обсяг ліквідності банківського сектору (у формі залишків на коррахунках та у депозитних сертифікатах НБУ) збільшився до понад 715 млрд грн. Основним чинником підтримки високого рівня банківської ліквідності продовжували виступати витрати з Єдиного казначейського рахунку Уряду, тоді як інтервенції Національного банку з продажу іноземної валюти зменшували обсяг вільної ліквідності в банківській системі. Надлишок ліквідності обумовлює низький попит банків на кредити рефінансування та утримання ринкових ставок на рівні нижньої межі ставок за операціями НБУ.

На умовах програми «Доступні кредити 5-7-9%» минулого тижня банками було видано 509 пільгових кредитів на загальну суму 2,8 млрд грн. Загальна кількість виданих кредитів з початку широкомасштабних воєнних дій на території України за програмою перевищила 42 тисяч на загальну суму 166,7 млрд. гривень. З огляду на пріоритетність цілей воєнного часу левову частку кредитів було видано банками на підтримку с/г виробництва та антивоєнні цілі.

За даними опитування про системні ризики, проведеного Національним банком, у листопаді 2023 року, понад 90% респондентів оцінили стійкість сектору як середню та вище середньої. При цьому, респонденти вдруге поспіль поліпшили власні оцінки поточного стану фінансового сектору. Більша частина опитаних оцінили стан як добрий чи дуже добрий і лише 6% – як поганий. Попри те, що схильність фінустанов до ризику за пів року помітно підвищилася (про це звітували майже 40% респондентів – найбільша частка від запровадження опитування), очікування фінустанов на наступні пів року помітно погіршилися. Частка респондентів, що очікують погіршення стану фінсектору, збільшилася до 32% порівняно з травнем (3%), водночас зменшилася кількість опитаних, які очікують позитивних змін. Джерелом найвищого ризику від початку повномасштабного вторгнення залишається війна з росією. До п'ятірки найвагоміших ризиків увійшли ризики припливу іноземного капіталу (вперше з травня 2022 року) та якості законодавства й податкової системи (вперше з листопада 2019 року).

Платіжний баланс

Загальне сальдо платіжного балансу за 10 місяців 2023 р. зведено з профіцитом 8,7 млрд. дол., в т.ч. за поточним рахунком: дефіцит 6,3 млрд.дол.; за фінансовим рахунком: профіцит: 15,0 млрд.дол.

Ключові канали притоку валюти в країну: міжнародна допомога +34,4 млрд. дол., оплата праці трудових мігрантів: +9,8 млрд. дол.; грошові перекази та трансферти населенню, бізнесу, недержавним НКО: +7,9 млрд. дол.;

Основні канали відтоку валюти з країни: негативне торгівельне сальдо: -31,0 млрд.

дол. або 22% ВВП (збільшення на 3,5 млрд. дол. за жовтень); купівля готівкової іноземної валюти (валюта поза банками): -8,1 млрд. дол. (збільшення на 1,1 млрд.дол. за жовтень); виплата процентів: -4,6 млрд. дол.; розміщення банками коштів в іноземних банках та купівля банками іноземних боргових цінних паперів: -2,6 млрд. дол.

Міжнародна допомога надійшла у обсязі 34,4 млрд.дол. (в т.ч. від МВФ – 1,5 млрд.дол.). Це цілком покрило дефіцит платіжного балансу. Залишок отриманого фінансування поповнив валютні резерви, які з початку року зросли на 10,5 млрд. дол. та становили 39,0 млрд. дол. станом на 01.11.2023 (зменшення на 0,7 млрд. дол. в жовтні).

Україна очікує на отримання 0,9 млрд. дол. чергового траншу МВФ за результатами 3-го перегляду програми EFF. 10 листопада Україна досягла домовленості з МВФ на рівні персоналу. Отримання цього траншу попередньо було заплановане ще на жовтень 2023 р. З врахуванням очікуваного траншу чисте фінансування від МВФ за підсумками 2023 р. становитиме 1,2 млрд. дол. (включаючи процентні платежі) (https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/587570_prioritet_rozvitku-pererobna.html). – 2023. – 05.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Чотири євроінтеграційних закони для старту переговорів про вступ України до ЄС та отримання макрофіну: збільшення штату детективів НАБУ, повторні та ретроспективні перевірки майна політиків і чиновників, захист мов країн Євросоюзу, процесуальна незалежність САП та скасування правок Лозового, а також закон про меморіальне військове кладовище та складання повноважень 3 депутатів – детально про усі закони, прийняті Верховною Радою 8 грудня

1.Законом 10203-1, прийнятим в цілому, передбачили поетапне збільшення чисельності

загального штату НАБУ на 100 посад (в т.ч. детективів) кожного року протягом 2024-2026 років (загалом збільшення штату НАБУ з 700 до 1000 осіб).

2.Законом 10262, прийнятим в цілому, відновили повноваження НАЗК щодо повторної перевірки активів та майна політиків і чиновників у разі отримання нової інформації щодо е-декларантів, а також щодо майна, набутого ними до зайняття посади.

3.Законом 10288-1, прийнятим в цілому, уповноважили заклади вищої освіти приватної власності вільно вибирати мовою навчання будь-яку мову ЄС з обов'язковим вивченням української, дозволили продовжити навчання мовою нацменшин, що є мовою ЄС, до завершення здобуття повної загальної середньої освіти за умови початку навчання до 1 вересня 2018 року, дозволили передвиборчу агітацію мовами корінних народів, нацменшин із дублюванням українською, звільнили від квоти 50% українською видавництва, які випускають книжки кримськотатарською та мовами корінних народів та нацменшин офіційних мов ЄС, встановили квоту 30%+ української мови для телемовників, які крім української ведуть трансляцію мовами ЄС, визнати безстроковими обмеження щодо російської мови.

4.Законом 10289, прийнятим в цілому, врегулювали передачу земель для Національного військового меморіального кладовища із можливістю перепоховання Героїв України, нагороджених з 2014 року (місце розташування кладовища визначатиме Уряд, але вже є домовленість, що воно буде у с.Гатне – до 10 хв. від метро Теремки).

5.Законом 10060, прийнятим в цілому, надали повну процесуальну незалежність Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі зі статусом окремої юр.особи, окремими конкурсним відбором прокурорів САП, проведенням зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності САП, надали повноваження керівнику САП самостійно визначати структуру, штат, приймати та звільняти з роботи, притягати до дисциплінарної відповідальності, визначати умови оплати праці працівників САП, а також скасували

«правки Лозового», які штучно обмежували строк розслідування «фактових» кримінальних проваджень до моменту оголошення підозр, що призводило до закриття справ.

6-8. Постановами 10317, 10290 та 10318 достроково припинили повноваження народних депутатів України Єфімова Максима (група Відновлення України, мажоритарник від округу № 48, м. Краматорськ, Донецька обл.), Данілова Віталія (фракція Батьківщина, списочник) та Шпенова Дмитра (позафракційний, мажоритарник від округу № 37, м.Апостолове, Дніпропетровська обл.) за їх особистими заявами. Після цього в Раді залишився всього 401 депутат з 450, передбачених Конституцією (https://censor.net/ua/blogs/3460428/chotyry_yevrointegratsiyinyh_zakony_dlya_startu_peregovoriv_pro_vstup_ukrayiny_do_yes_ta_otrymannya). – 2023. – 08.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юлія Татік, двокат, президент адвокатського об'єднання «Всеукраїнська асоціація адвокатів», експерт-поліграфолог

Як створити дієвий механізм пошуку та допомоги сім'ям зниклих безвісти?

Після початку повномасштабного вторгнення додому не повернулися тисячі українських героїв. Сім'ї втратили з ними зв'язок і не знають, де ті перебувають. На жовтень у списку зниклих безвісти за особливих обставин (бойових дій чи окупації) значились 26 тисяч осіб, 15 тисяч з яких – це військові. За припущеннями омбудсмена Дмитра Лубінця, частина зниклих може бути живими, проте інформації про більшість з них майже немає. Загинули вони, перебувають у полоні бойовиків чи примусово депортовані у рф – невідомо. Так само повільно рухається і пошук зниклих безвісти цивільних та військових від початку АТО у 2014 році (понад 1,6 тисяч осіб). Хоча їхні рідні і досі не припиняють пошуки.

Ухвалений Закон «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» та створений згодом на його основі відповідний

Реєстр мали бодай частково зрушити з місця питання отримання рідними статусу члена сім'ї зниклого за особливих обставин, а в подальшому прав і гарантій на соціальний захист. Зокрема, на пенсію із втрати годувальника або середній заробіток за місцем роботи (служби), якщо зниклий перебував на державній службі або у лавах ЗСУ (інших військових формувань). Втім прогалини у виконанні закону та юридичні колізії призвели до того, що родичі мусять самотужки шукати докази, що їхній рідний дійсно зник безвісти, а не дезертирував чи здався у полон, і місяцями доводити свій правовий зв'язок з ним у судах.

Які права родичів зниклих безвісти порушуються найчастіше?

На практиці найбільші складнощі виникають через невідомі обставини зникнення військовослужбовців. В інструкціях військових формувань, на жаль, відсутній чіткий алгоритм визнання військовослужбовців зниклими безвісти. Немає порядку проведення розслідування та роз'яснень, які докази зникнення є достатніми. Наприклад, чи достатньо для визнання військовослужбовця зниклим безвісти заяви командира військової частини або побратимів? Який порядок подання ними відповідної заяви? Що робити, якщо немає свідків зникнення військовослужбовця за обставин, які загрожують його життю? Ситуація значно ускладнюється, якщо людина, скажімо, зникла на окупованій території, через що жодної інформації (або доступу до її тіла) немає.

З цим пов'язана і ще одна проблема, яка полягає у відмінностях процедури пошуку та проведення розслідування різними військовими відомствами (ЗСУ, Міноборони, Національною гвардією, Національною поліцією, СБУ, ДСНС тощо). Через що рідним доводиться або самим втягуватися у цю бюрократичну тяганину, або місяцями обривати «гарячі лінії» відповідних військових формувань, щоб отримати хоч якусь звістку.

Попри визначений Законом 30-денний термін, затримки з отриманням витягу з Реєстру мають масовий характер. Згідно із Законом, інформація про зниклу людину

вноситься до Реєстру лише після проведення уповноваженими органами перевірки обставин зникнення. Однак у вересні робота Офісу Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, була припинена. Наразі розглядом таких справ займаються різні органи: розшуком зниклих безвісти – МВС України, поверненням тіл загиблих – Головне управління розвідки, координацією пошукових груп – Міністерство оборони. На сьогодні немає жодного органу, який би координував роботу відповідних державних відомств з пошуку зниклих безвісти та допомогу їхнім рідним, а також займався наповненням реєстру. Відповідно, не отримавши вчасно витягу з реєстру, родичі, діти зниклого не одержують жодної підтримки від держави.

Та, крім недоліків роботи державних органів, у процесі оформлення відповідного статусу виникає й багато інших юридичних колізій. Особливо вразлива категорія – одне з подружжя, що перебували у цивільному шлюбі з військовим, або люди, які перебували на його утриманні. Останнім доводиться у суді доводити факт спільного проживання без реєстрації шлюбу (перебування на утриманні), щоб згодом одержати гарантовану державою допомогу. Такі справи нерідко ускладнюються вступом у процес інших членів родини (наприклад, колишньої дружини, яка має неповнолітніх дітей від зниклого безвісти), які також претендують на майно зниклого та гарантії захисту від держави. Оскільки виникає спір про право, то заявнику доводиться звертатися до іншого суду в порядку цивільного судочинства, і починати все спочатку. Враховуючи, наскільки повільною є наша судова система в умовах сьогодення, тривати це може роками.

Врешті-решт, права зниклих безвісти також потребують захисту. Адже вже за 6 місяців (за наявності відповідних обставин) або за 2 роки (без таких обставин) з дати заяви про зникнення – військовослужбовець, який живий, але знаходиться у полоні, може бути позбавлений недобросовісними родичами всіх своїх майнових та немайнових прав без його відома та згоди. Таким чином будуть грубо порушені його права, відновлювати які згодом буде складно, а

подекуди (наприклад, якщо майно відчужено, а гроші – витрачені) і неможливо.

Що треба зробити?

Зрозуміло, що точну кількість зниклих безвісти за особливих обставин ми зможемо встановити тільки після закінчення війни. Їхній пошук буде доволі тривалим. Але для того, щоб жодна людина не була загублена, щоб усі вони були зараховані до реєстру і їхні пошуки не припинялись, потрібні негайні зміни до законодавства. В першу чергу, з метою створення Єдиного державного органу з конкретною функцією – пошуку зниклих безвісти за особливих обставин – та професійним особовим складом, що би забезпечував наповнення та ведення відповідного Реєстру.

Також уже очевидно, що у майбутньому деяких зниклих безвісти доведеться упізнавати за ДНК-експертизою останків. Ця процедура може стати єдиною надією для сім'ї – знайти і гідно поховати загиблого родича. Використання новітніх технологій та обладнання дає можливість значно пришвидшити процес ідентифікації тіл. Проте на практиці ці експертизи роблять нехарактерно довго. І ключове, чого бракує зараз, – наявності в базі ДНК-профілів не лише родичів, а й самих військовослужбовців. Адже тільки за умови збігу двох ДНК-профілів можна ідентифікувати загиблого.

Тому, на мою думку, ухвалений влітку минулого року Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», слід доповнити нормою щодо обов'язкового відбору зразків ДНК у людей, які з очевидною вірогідністю виконуватимуть завдання з високим ризиком для життя. Такі зміни забезпечили б ефективний пошук і опізнання загиблих цивільних та військових, адже їхня кількість, на превеликий жаль, буде лише зростати (https://censor.net/ua/blogs/3460434/yak_stvoriti_dviyi_mehanzm_poshuku_ta_dopomogi_smyam_zniklih_bezvsti). – 2023. – 08.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Передача стягнутого Нацбанком з комерційних банків в рахунок боргу майна на потреби Міноборони та ЗСУ, криміналізація контрабанди, удосконалена процедура відбору суддів, особисте розпорядження військових про розподіл грошової допомоги на випадок загибелі, звернення до ЄС про відкриття переговорів про вступ України, новий голова Комітету свободи слова – детально про усі закони, прийняті парламентом 9 грудня

1. Законом 10140-д, прийнятим в цілому, удосконалили процедури добору та кваліфікаційного оцінювання суддів, скасували стадії відбіркового іспиту, впровадили спеціальну перевірку після єдиного кваліфікаційного іспиту та за потребою – перевірку морально-психологічних якостей кандидатів, скоротили навчання кандидатів з 1 року до 2 місяців (лише для майбутніх суддів, а не кандидатів), уповноважили ВРП затверджувати Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата) після консультацій з ВККС, Радою суддів України та Громадською радою доброчесності.

2. Постановою 10315 звернулись до держав – членів та інституцій Європейського Союзу щодо підтримки рекомендацій ЄвроКомісії про відкриття переговорів про вступ України до Європейського Союзу.

3. Законом 5420, прийнятим в цілому, запровадили з 1 липня 2024 року кримінальну відповідальність за товарну контрабанду вартістю від 7,57 до 15,14 млн грн у вигляді штрафу від 170 до 425 тис грн, а вартістю понад 15,14 млн грн – відповідальність від штрафу в 850 тис грн до позбавлення волі на 11 років з конфіскацією майна. А для підакцизних товарів вартістю від 1,136 до 2,271 млн грн діятиме санкція від 340 тис грн штрафу до 6 років позбавлення волі, а вартістю понад 2,271 млн грн – від 1,275 млн грн штрафу до 12 років в'язниці з конфіскацією майна.

4. Постановою 10296 обрали Юрчишина Ярослава (фракція Голос) головою Комітету з питань свободи слова, відкликавши його з посади першого заступника голови Комітету з питань антикорупційної політики.

5.Законопроектом 10208 прийнятим в першому читанні за основу, запропонували дозволити здійснювати отримувачами компенсації за пошкоджені/знищені агресією рф об'єкти нерухомого майна доплату за рахунок кредитних коштів різниці між фактичною вартістю придбаного за житлові сертифікати житла та зазначеної у цьому сертифікаті вартості, а також накладати та у певних випадках достроково знімати (іпотека для доплати різниці вартості житла) заборону відчуження придбаного за допомогою житлового сертифіката житла.

6.Законом 9226, прийнятим в цілому, надали право військовослужбовцям, рятувникам, поліцейським, державним та місцевим службовцям, працівникам об'єктів критичної інфраструктури складати в письмовій формі особисте розпорядження на випадок своєї смерті щодо виплати одноразової грошової допомоги (до 15 млн грн) обраним особам, визначивши розмір частки таких осіб у відсотках та розповсюдивши право бути отримувачами такої допомоги на малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацевдатних дітей, непрацевдату вдову (вдівця) та непрацевдатних батьків загиблої (померлої) особи.

7.Законопроектом 10195, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували встановити адміністративну відповідальність за порушення комендантської години (штраф від 8500 до 34 000 грн) та за порушення підприємствами встановлених на відповідній території спеціального режиму світломаскування або режиму роботи під час дії воєнного стану (штраф від 170 до 340 тис грн, накладатиме суд), уповноваживши військові адміністрації населених пунктів змінювати режим роботи підприємств.

8.Законопроектом 10023, прийнятим в цілому, уповноважили Національний банк передавати Міністерству оборони для підтримки ЗСУ майно, набуто в рахунок погашення боргу комерційних банків за кредитами на підтримку ліквідності.

9.Законопроектом 10086, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували

продовжити термін дії мораторію на виконавчі провадження, заходи примусового виконання рішень та порушення справ про банкрутство вугледобувних підприємств до 1 січня 2025 року.

10.Не вистачило голосів прийняти проміжний Звіт та продовжити роботу ще на півроку Тимчасової слідчої комісії ВР з питань розслідування можливих фактів незаконної діяльності колцентрів, постанова 10303 набрала лише 215 голосів (https://censor.net/ua/blogs/3460571/peredacha_styagnutogo_natsbankom_z_komertsiyinyh_bankiv_v_rahunok_borgu_mayina_na_potrebu_minoborony). – 2023. – 09.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олександр Чебаненко

Чи спрацюють запропоновані штрафи за порушення комендантської години?

Верховна Рада України проголосувала в першому читанні за законопроект, відповідно до якого, в тому числі, за порушення комендантської години встановлюється адміністративна відповідальність у вигляді штрафу.

Перш за все, необхідно сказати, що у воюючій країні відповідальність за порушення комендантської години повинна бути і дивно, що вона запроваджується лише на другий рік від початку повномасштабного російського вторгнення та на дев'ятий рік війни взагалі.

Питання – в порядку запровадження (сподіваюсь, це порушення буде усунуте до другого читання), в корупційних ризиках (сподіваюсь, вони теж будуть враховані до другого читання) та в розмірі штрафів.

Наразі це – від 8 500 до 17 000 гривень на громадян та від 51 000 до 102 000 гривень – на підприємств.

І в цьому зв'язку хотів би звернути увагу ось на що.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), при розгляді адміністративних справ повинні враховуватися

так звані “критерії Енгеля” – для визначення того, чи не було у справі висунуте “кримінальне обвинувачення”.

(Нагадаю, що згідно частини 1 статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди застосовують при розгляді справ Європейську конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права.)

Мова – про правову кваліфікацію правопорушення відповідно до національного права, характер правопорушення і, нарешті, ступінь суворості покарання, яке може бути застосоване до винної особи.

У цьому зв'язку, можна з великою долею вірогідності вказати, що до такого роду адміністративних справ ці критерії можуть бути застосовані.

Адже встановлені проектом штрафи будуть застосовуватися до необмеженого кола осіб та (головне) мають за мету саме ПОКАРАННЯ особи (адже встановлені санкції є відчутними, а, наприклад, є склади кримінальних правопорушень, за які передбачена кримінальна відповідальність у вигляді штрафу в розмірі трохи більше 500 гривень).

Що це означатиме на практиці?

А те, що на такого роду адміністративні справи будуть поширюватися гарантії, які передбачені для кримінального судочинства.

Серед яких: право на відвід (самовідвід) судді, право на закритий судовий розгляд, право на застосування концепції якості закону, спеціальний порядок притягнення до відповідальності для окремих категорій громадян та, нарешті, презумпція невинуватості та обов'язок доказування на стороні обвинувачення, як і ряд інших.

І до речі, про обставини, які (додатково до встановлених законом загальних підстав) виключають притягнення до відповідальності саме за це правопорушення, в проекті – ані слова.

Залишається сподіватись, що цей недолік теж буде виправлено до другого читання.

А спеціально для скептиків нагадаю, що, наприклад, саме завдяки застосуванню судом критеріїв Енгеля свого часу Президент

України unikнув відповідальності за неподачу повідомлення про суттєві зміни у майновому стані, як того вимагає Закон України “Про запобігання корупції” (https://censor.net/ua/blogs/3460589/chy_spratsyuyut_zaproponovani_shtrafy_za_porushennya_komendantskoyi_godyny). – 2023. – 09.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Дмитро Іванов, виконавчий директор Добробат

Пристрасті з приводу «військового» ПДФО. Як перерозподіл місцевих бюджетів відіб'ється на відновленні постраждалих регіонів?

Звісно, списів стосовно закону № 10037 вже зламано чимало. Яких визначень йому тільки не давали – від «своєчасний» та «конче необхідний» до «скандальний» та «шкідливий». Документ про перенаправлення «військового» ПДФО з місцевих бюджетів до державного кошторису був вельми неоднозначно сприйнятий місцевими громадами та здійняв хвилю обурення в опозиції. З останньою все зрозуміло: на те вона й опозиція, щоб обурюватися та критикувати владу. Наша ж мета – достеменно розібратися з питанням різнобічно, надто в ключі профільної діяльності «Добробату». Кого ще мають так цікавити можливості відновлення пошкодженого житла та інфраструктури на тлі нових законодавчих віянь?

На перший погляд, корективи, внесені в бюджет стосовно передачі «військового» ПДФО на потреби оборони, дійсно нагальні. І таке враження у суспільній свідомості зятято закріплюється поширюваними цифрами, мовляв, надходження від податків військовослужбовців зросли мало не у 8 разів – це ж десятки «зайвих» мільярдів.

А тим, хто був не дуже вражений такими числами, одразу нагадували, як гроші на місцях витрачаються на овочерізки, барабани, бруківку та стадіони. І це у той час, коли вся країна по гривні збирає на дрони. Тут важко не

погодитися, бо факти – вперта річ, особливо, коли підкріплені цифрами. Але ж тоді треба розглядати й іншу аргументацію – ту, що йде від місцевих громад, тоді картина вже не виглядатиме настільки однозначно.

Через нововведення територіальні громади втратять 20 мільярдів гривень уже в цьому році та понад 65 мільярдів у наступному. І надолужити ці втрати буде нелегко, якщо не сказати неможливо. Досить очевидно, що в умовах війни в багатьох громадах різко знизилися збори ПДФО з інших доходів, адже чинників для цього безліч: припинення виробництва, згорання бізнесу, масова міграція, та, зрештою, і мобілізація теж. На останній момент слід звернути особливу увагу. Виходить, що платник податків йде боронити рідну землю, а податки він при цьому сплачує десь в інших краях, де розташована (або навіть лише зареєстрована) його військова частина. Водночас надходження від ПДФО є ключовими для громад, оскільки забезпечують їм понад половину власних доходів.

До того ж передача права місцевим громадам розпоряджатися цим податком дозволяє їм бути більш фінансово незалежними. Це важливо, оскільки самодостатність місцевих органів влади сприяє більш ефективному використанню ресурсів та розв'язанню проблем, що стосуються безпосередньо жителів того чи іншого регіону.

Занепокоєння представників влади на місцях стосуються й упереджень щодо будівництва і навіть реконструкції пошкоджених об'єктів. Адже нікому не хочеться уславитися розтратником коштів, які могли б піти на допомогу армії.

Але ж, за досвідом волонтерської діяльності «Добробату», лівова частка коштів на відбудову та швидке відновлення житла й соціальної інфраструктури залучається саме від місцевих громад, а благодійні організації та різні міжнародні фонди грають тут хоч і важливу, але далеко не першу роль. На плечах громад лежить забезпечення утримання в належному стані лікарень, шкіл, дитячих садочків, житлового фонду, нарешті й бомбосховищ теж. І на підтримку, а почасти й відновлення

та відбудову цієї інфраструктури необхідні величезні кошти, яких тепер громади можуть недорахуватися.

Щоправда, їм обіцяють певну компенсацію втрат через державні дотації. Та з одного боку це нагадує перекидання грошей з однієї кишені в іншу (від чого, як відомо, грошей більше не стає), а з іншого – виглядає досить примарним, зважаючи на критичний дефіцит держбюджету. Як бачимо, існують явні ризики, що громадам, особливо розташованим на деокупованих землях, буде вкрай складно фінансувати відбудову об'єктів, зруйнованих або пошкоджених внаслідок російської агресії. Те саме стосується і територій, що продовжують потерпати від ворожих обстрілів. Тому до цього питання варто підійти більш виважено.

Та це лише частина проблем, які може спричинити закон № 10037. Якщо вже ретельно розбиратися, то давайте споглянемо на те, чи дійсно такий перерозподіл дасть бажаний результат для війська? Одразу облишимо ті 90 відсотків «військового» ПДФО, яка піде на сучасні безпілотники та оборонну промисловість – це найперша потреба, яку слід вдовольнити усіма можливостями. Давайте звернемо увагу на решту 10 процентів. Справа у тім, що поки не діяли ці податкові новації, до 45 відсотків податку фізосіб-військовиків так чи інак поверталася у військові частини, хоча й почасти й в неофіційний спосіб.

Ні для кого не є таємницею, що військові на місцях змушені іноді розв'язувати проблеми постачання за допомогою муніципальної влади – так швидше і надійніше. І ці ресурси використовувалися з максимальною ефективністю, оскільки головно призначалися на конкретні цілі. Але тепер чим зможе допомогти громада, якщо гроші вже пішли державі, а от чи повернуться на місця у вигляді дотацій – велике питання. За умов браку ресурсів прямої допомоги від місцевих громад арміїцям буде обмаль, якщо вона буде взагалі.

Що залишається? Лише сподіватися на уряд та законотворців, яким під силу усунути усі невідповідності та дещо скоригувати бюджетну політику. Це має піти на користь як громадам, так і безпосередньо арміїцям. Саме

так уявляється. Пам'ятаємо, що міцний тил та надійне забезпечення Збройних сил України є запорукою нашого спільного успіху в протидії ворогу та наближенні перемоги (https://censor.net/ua/blogs/3460603/prystrasti_z_pryvodu_viyiskovogo_pdfo_yak_pererozpodil_mistsevyh_byudjetiv_vidibyetsya_na_vidnovlenni). – 2023. – 09.12).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Тузов, політичний оглядач, журналіст

Потрібно поставити крапку у питанні отримання російського паспорту. Адже питання залишилися

Подвійні стандарти й російське громадянство – не найкращий приклад для решти країни

Писати цю колонку мені нелегко. Розуміючи трагедію людей, які залишилися на окупованій території. Або мають там рідних. Але зробити це потрібно, щоб питання російського паспорту і російського громадянства не викликало подвійних тлумачень. Або, ще гірше – повзучої легалізації «вимушеного» російського громадянства.

Біда в тому, що історії з російським громадянством українських посадовців та найближчих членів їхніх родин нас супроводжуватимуть й надалі. Я особисто маю інформацію про нові «кейси», які перебувають в стадії перевірки. Адже у цій справі важливо не припуститись помилки. Тому країна має випрацювати універсальні правила і алгоритми реагування на факти, з врахуванням як моральних критеріїв, так й факторів безпеки і ризиків як для національної безпеки (а це вже виходить за межі особистої справи громадян України, яких росія вважає своїми громадянами), так і для самих власників російських паспортів та третіх осіб. А такі ризики, на жаль, існують. Тому громадяни України мають право отримати повну інформацію, щоб свідомо зважувати всі «за» і «проти», приймаючи дуже непросте рішення.

Одним з таких прикладів може бути історія з російським паспортом дружини керівника Державного оператора тилу Арсена Жумаділова. Відверто кажучи, після серії скандалів з російськими паспортами у близьких родичів українських високопосадовців – одним з останніх з яких була історія з російським громадянством дружини й тещі заступника керівника Національної поліції Дмитра Тишлека, я сподівався, що Арсен Жумаділов сам подасть у відставку. І не лише тому, що на посаді керівника Агенції закупівель, яка займається забезпеченням ЗСУ, потрібно виключити будь-які прямі, або опосередковані можливості впливу з боку російських спецслужб. Думаю, що діапазон можливих варіантів дій для посадовців у подібних ситуаціях є значно вужчим, аніж для громадян, не переобтяжених державними посадами. Адже не важко визнати, що поїздки на тимчасово окуповані території можуть стати фактором шантажу і спроб здійснення впливу на українських посадовців. У зв'язку з цим я надіслав пану Жумаділову питання щодо його поїздок в окупований Крим. Зокрема, про те, чи обіймав він будь-які державні посади, коли здійснював такі поїздки, як часто він та (або) його дружина їздили (а) в окупований Крим? З відповіді, яку я отримав від керівника Державного оператора тилу, стало зрозуміло, що Арсен Жумаділов «їздив в Крим раз на три роки в середньому. Деякі з вказаних поїздок могли відбуватись в час, коли я (Арсен Жумаділов) працював на публічній службі. Наразі зазначити точні дати поїздок неможливо». І сам же Арсен Жумаділов зазначив, що «Будь-які зв'язки публічних осіб з країною-агресором підлягають ретельній перевірці та постійному моніторингу з боку правоохоронних органів, громадянського суспільства для унеможливлення загрози національній безпеці та територіальній цілісності держави». І це добре, що посадовець це розуміє.

Проблема створення прецеденту й подвійних стандартів

Думаю, що подвійні стандарти це, в принципі, нонсенс і поганий сигнал для суспільства. Скільки зараз в країні знайдеться людей, у яких

залишилися близькі люди під окупацією? Чи означає це, що ми мали б толерувати отримання російського громадянства тими, хто їздив, або збирається їздити до своїх рідних на окуповані території? Чи у всіх, хто здійснював такі поїздки (у близьких членів їх родин) у кишенях знайдуться російські паспорти? Чи потрібно знімати питання до українських посадовців (наприклад, до суддів), які від початку агресії здійснювали поїздки на тимчасово окуповані території чи на територію рф? Наскільки мені відомо, Громадська рада доброчесності вважає невідповідними критеріям доброчесності суддів, які їздили в окупований Крим. І, нагадаю, йдеться про поїздки – до масштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Які інші критерії у нас можливі щодо інших посадовців? Зважаючи на те, що в країні створено прецедент, тепер цей пункт треба зняти з порядку оцінювання відповідальних осіб? Ось вам, до прикладу, матеріал «Радіо Свобода» про суддю, який не лише має майно в Криму, а й їздив туди вже за часів окупації. В публікації також йдеться про те, що дружина судді має російський паспорт. Сам факт такого розслідування свідчить про актуальність цього питання в системі координат національної безпеки України й моральних аспектів, які також потребують уваги, особливо – під час війни.

Ось що пишуть журналісти «Схем» щодо таких поїздок на тимчасово окуповані території: «Що не так з поїздками в Крим, окупований Росією? По-перше, від моменту в'їзду на півострів людина підкоряється вже російським законам, показує документи прикордонникам-окупантам, розраховується окупаційною валютою – російським рублем, та навіть сплачує податки в бюджет-країни агресора, щоразу щось купуючи. По-друге, виникає питання, чому представник української влади не боїться бути там затриманим?». Резонні запитання? Я вважаю, що так.

Нікчемність російської «паспортизації»

Так, державі Україна довелося вирішувати безпрецедентні задачі і виклики, які неможливі в умовах сучасної європейської парадигми співіснування держав. Частина української

території перебуває під російською окупацією. Мільйони людей опинилися не лише на цих територіях. Вони перебувають під пресом російської армії, російських спецслужб й окупаційних адміністрацій та місцевих колаборантів. Розуміючи нетиповість і дикість для цивілізованого світу ситуації, Україна прийняла Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Цей закон регулює правовий статус громадян України, які проживають на окупованій території. Він визначає мізерність «документів», якими «обіلعують» російські окупанти громадян України. Простіше кажучи, Україна і весь цивілізований світ не визнає «паспорти», які росія примусово виписує громадянам України. Український законодавець цим законом підтверджує, що у такому випадку громадяни України не визнаються колаборантами і за ними залишається повноправне громадянство України. Тобто, російські «аусвайси» є питанням виживання людей на тимчасово окупованих територіях, без яких людина вже не може забезпечити своє виживання, як і виживання своєї родини. Та й просто не може купити ліки. Про що повідомляли представники окупаційних адміністрацій – наприклад «керівник» окупаційної адміністрації селища Лазурне на Херсонщині, колаборант Олександр Дудка.

Прошу звернути увагу на те, що ці норми українського законодавства поширюються на «громадян, які проживають на окупованих територіях». Наводжу цю норму закону дослівно: «6. Примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України».

Тоді у мене питання: чи поширюється норма цього закону на осіб, які не живуть постійно на окупованих територіях, а приїжджають (або раніше приїжджали) щоб зустрітись з рідними? Адже, погодьтеся, ці ситуації суттєво різняться. І яку процедуру вони мали пройти, щоб отримати російський паспорт? За замовчанням,

чи писали заяву і виконували весь регламент вступу у російське громадянство? З відповіді пана Жумаділова щодо обставин отримання його дружиною російського паспорту, стало відомо наступне: «Під час поїздок представники окупаційної влади неодноразово здійснювали перешкоди моїй дружині, погрожували їй, примушуючи до паспортизації країною-агресором. В умовах повного безправ'я на тимчасово окупованій території, так як відмова в отриманні паспорта країни-окупанта призводила до обмеження пересування, позбавлення можливості відвідувати близьких рідних, які потребували догляду, створювала реальну загрозу насильства з боку агресора, моя дружина була вимушена погодитись на примусову паспортизацію країною-окупантом навесні 2021 року, в місті Сімферополі. Інформація про моє місце роботи при поданні документів на отримання «паспорту» не подавалась. З початком повномасштабного вторгнення дружина припинила поїздки. Спілкування зі співробітниками ФСБ не було».

Звісно, ми не можемо закликати всіх громадян залишати тимчасово окуповані території. Не всі мають такі можливості. Але ми маємо розуміти й інше: децю інші вимоги до відповідальних посадовців України та їхніх найближчих родичів. Російські спецслужби точно вміють користуватися будь-якими вразливостями системи української влади. Чи можуть вони спробувати у будь-який спосіб використати такі можливості? Чи розуміються росіяни на спецопераціях, які в спецслужбах називають «саботаж постачання»? Як такі операції повертають через треті країни й підставні компанії? Відповідь: так. Зважаючи на це, відповідальною позицією високопосадовця, на мою думку, мав би бути вибір: або поїздки на тимчасово окуповані території, або посади в структурі української влади. Зрозумійте: мова не про прізвища. Мова про принципи і питання національної безпеки. Посадовець, який намагається поєднати (чи поєднував це у минулому) одне з іншим, створює ризики не лише для себе і своєї родини, а й, я вважаю, для системи національної безпеки країни. У даному випадку, не виключено, що пан Жумаділов

здійснював поїздки на тимчасово окуповані території, перебуваючи на державних посадах.

Звісно, я розумію, що це питання – не лише до тих чи інших посадовців. А й до тих, хто здійснює перевірки на предмет доступу до державних таємниць чи в питаннях відповідності посаді. Але, наскільки мені відомо, СБУ лише здійснює такі перевірки й передає наявну інформацію політичному органу, який і затверджує призначення на посаду.

Вихід з російського громадянства

Як на мене, існує варіант декларативного виходу з громадянства рф. З написанням відповідної заяви в українські органи влади. Такий вихід з громадянства застосовують у виключних випадках. Наприклад, коли країни перебувають у фактичному стані війни й дипломатичні інституції країни-агресора не діють у вашій країні. «Найбільша перевага декларації полягає в тому, що вихід із громадянства, як і пов'язана із цим взаємодія з владними органами рф/рб, від особи не вимагаються» – це висновок юристів. Але подружжя Жумаділових, судячи з відповіді на мій запит самого Арсена, вирішило виходити з громадянства рф шляхом звернення до російських установ: «Наразі дружиною готуються документи для звернення до консульської установи рф за межами України з метою ініціювання процедури виходу з «громадянства» росії». А раніше, у Фейсбуці Арсен Жумаділов написав: «Нами з дружиною було прийняте рішення відмовитись від її російського «паспорту». Готуємо відповідні документи. Це тривала процедура, але шлях буде пройдено». Можливо, й буде пройдено. Але у випадку, якщо ви вирішили виходити з громадянства рф так, як це роблять за мирних умов, варто зважати на те, що в законодавстві росії існують зачіпки, які або ускладняють цю процедуру, або зроблять її неможливою. Справа в тому, що, за певних обставин, росія залишає за собою право відмовити у скасуванні російського громадянства. І це варто знати всім, хто бере до рук російський паспорт. Російське громадянство може виявитись тунелем, у який вхід є, а вихід з якого знайти важко. Прийміть

це, будь ласка, до уваги. І зважте всі «переваги» і ризики.

Існуюча проблема виходу з російського громадянства давно відома в Україні. Ось що про неї говорять юристи (Микола Єрема, адвокат, юрист ЮФ INTEGRITES, публікація: Ligazakon):

«Для громадян України, які не встигли до початку повномасштабного вторгнення вийти з громадянства рф чи рб, ситуація складається так, що вийти з попереднього громадянства вони не можуть. Представницькі органи цих держав в Україні не працюють, поїздка до цих держав неможлива або небезпечна, подача заяви про вихід через треті країни недоступна через юридичні та економічні перешкоди».

Існує, як я розумію, варіант звернення до суду. Звісно, до українського суду. Який має визнати набуття громадянином – громадянкою України громадянства росії вимушеним. Тим більше, що Україна визнала російські паспорти нікчемними. Але навіщо тоді готувати документи й самим готуватись до того, що це – «тривала процедура»? Щоб мати печатки і погодження від рф на вихід з її громадянства? Й довго чекати на «милість» російської держави? Навіщо? Щоб, скажімо, не було проблем за кордоном, якщо росія інспіруватиме провокації через Інтерпол? Відомо, що періодично росіяни такі провокації роблять, й таких «коників» від росіян можна очікувати, скажімо, в тій же Туреччині, ОАЕ, Бразилії, та й в інших країнах, які спілкуються з російським диктатором Путіним й вважають себе нейтральними. Ну тоді ми з вами підходимо до ще однієї проблеми для посадовців та членів їх сімей, які можуть супроводжувати їх за межами України у зв'язку з тим, що росія їх може вважати своїми громадянами. Тому, як на мене, питання скасування російського громадянства важливо вирішувати не через російські структури. Або – не лише через російські структури. Адже тоді у держави Україна з'являються додаткові юридичні підстави захищати своїх громадян за кордоном й заперечувати наявність у них російського громадянства. Та й Google «пам'ятатиме» про вашу безкомпромісну й рішучу позицію позбутися російського

громадянства – шляхом «декларативного права» й публічного знищення виданого росією документу.

Зважаючи на те, що історії з російськими паспортами непоодинокі (я вже згадував ситуацію з дружиною і тещею заступника голови Національної поліції Дмитра Тишлека), ми маємо чітко вирішити питання російських паспортів в Україні. Виходячи як з норм закону, так і здорового глузду, з усвідомленням того факту, що Україна вже десятий рік у стані війни з підступним, жорстоким і досвідченим ворогом, який використовуватиме будь-яку нашу слабкість, нерішучість чи невизначеність, у власних цілях. Й українські посадовці та члени їхніх родин повинні бути убезпечені від можливих впливів країни-окупанта. Обираючи щось одне: або вимушене «громадянство», або відповідальні посади в Україні. Сподіваюсь, так ми вирішимо одне з тих питань, які поставлено перед нами війною росії проти України (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/tuzov/6578066589227/>). – 2023. – 12.12).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Катерна Бутко, голова Всеукраїнського Об'єднання «Автомайдан»

Рік після ліквідації вовчого суду

Рівно рік тому, 15 грудня 2022 року, набув чинності закон про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва, а отже скандальний ОАСК перестав існувати.

В ідеальному світі далі б я описала, як формується новий суд на заміну ОАСКу, проходить конкурс і які достойні кандидати беруть в ньому участь.

Проте світ не ідеальний, а тому скандальні судді ОАСКу через рік після ліквідації не лише залишаються судьями, але й продовжують отримувати чималі гроші за абсолютно НІЧОГО!

Так за рік бездіяльності 52 судді ОАСКу обійшлись платникам податків у приблизно 79 млн грн. Тобто, фактично держава витрачає на цих суддів понад 6 млн грн щомісяця.

79 млн гривень – величезна сума, яка в складний для країни час могла б піти на набагато важливіші речі. Ось приблизний список важливих речей, які можна було б придбати за ці кошти. І це не згадуючи про тотальне недофінансування судів і відсутності коштів на папір, марки та зарплатні працівникам суду, де безумовно ці гроші б стали у нагоді.

То можливо й не потрібно було нічого ліквідувати? – питаєте ви. Однозначно ні, адже ще рік «діяльності» скандального суду, враховуючи рішення, які виносив ОАСК – обійшовся б країні значно дорожче за 79 млн гривень.

Однак проговорімо про те, що можна зробити ВЖЕ щоб надалі не витратити кошти на суддів, які не розглядають справи.

Єдине рішення, яке дозволить перестати виплачувати скажену зарплатню суддям ОАСКу – звільнити їх з посади суді. Існують 3 варіанти як це зробити:

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів та кваліфікаційне оцінювання.

Більшість суддів ОАСКу досі не пройшли кваліф оцінювання і вони мають пройти його в оновленій ВККС. До того ж щодо більшості суддів вже є негативні висновки попереднього складу Громадської ради доброчесності.

Восени оновлена Вища кваліфікаційна комісія суддів розпочала свою роботу й понад місяць тому відновила проведення кваліфікаційного оцінювання. Наразі через процедуру кваліфу проходять так звані судді 5-річки, які також довгий час не здійснюють свої повноваження.

Проте оцінювання суддів ОАСКу досі відсутнє навіть у розкладі ВККС – від того коли воно з'явиться та як швидко ВККС проведе оцінку цих суддів залежить скільки ще коштів платників податків підуть в нікуди.

2. Вища рада правосуддя та дисциплінарне покарання.

Павла Вовка, Євгена Аблова та вагому частину їх колег може також звільнити й Вища рада правосуддя в результаті розгляду дисциплінарних скарг щодо їх рішень чи поведінки.

Майже місяць як ВРП вже відновила розгляд дисциплінарних проваджень: щотижня

колегії розглядають скарги на різних суддів, до прикладу, зовсім скоро буде вирішуватися чи звільняти ексголову Верховного суду Всеволода Князєва, який, до речі, знаходячись у СІЗО, також продовжує отримувати чималу зарплатню.

Проте коли черга дійде до суддів ОАСКу – досі невідомо.

3. Вища рада правосуддя та звільнення за вироком суду.

Частина суддів ліквідованого ОАСКу мають статус обвинувачених у кримінальних провадженнях. Зокрема, судді Вовк, Аблов, Келеберда, Качур, Огурцов, Санін та Погрібніченко є «клієнтами» Вищого антикорупційного суду у справі «плівки ОАСК».

У разі визнання їх винними та набуття вироку суду законної сили (тобто після рішення Апеляції) – Вища рада правосуддя має припинити повноваження цих суддів.

Проте це чи не найдовший варіант розв'язання проблеми, адже понад рік розгляд цієї справи не може зрушити з мертвої точки. А тому рішення суду навряд можна очікувати в наступному році.

Чи можна просто перестати платити зарплату суддям, які не здійснюють повноваження та не розглядають справи? На жаль, ні. Конституційний суд подбав про те, щоб будь-які обмеження зарплатні суддями – вважалися неконституційними. А отже, навіть якщо прийняти закон, який зменшить зарплатню суддям, які не розглядають справи й фактично нічого не роблять – з вірогідністю в 100% Конституційний суд визнає його незаконним і рано чи пізно судді повернуть всі не виплачені їм кошти через суд. Фактично, ми вже мали подібну ситуацію у 2020 році на початку пандемії КОВІДу коли зарплатні всіх держслужбовців обмежили в 43 тис грн на місяць.

[ВНе могу не згадати про ще один важливий нюанс: поки судді не звільнені, залишається небезпека – бажання суддів втекти у почесну відставку.

Наприклад, Євгеній Аблов вже подав заяву, але її розгляд поки відкладає ВРП. Для відома, суддя у відставці сьогодні у середньому щомісячно отримує понад 97 тисяч грн і у

разі, якщо Аблова чи інших суддів ОАСКу відправлять у почесну відставку перестати сплачувати такі кошти можна буде лише після вироку суду щодо них (чого чекати не скоро).

Ще в травні зареєстрували законопроект N9343, щоб заборонити ВРП відправляти суддів у відставку з високими довічними виплатами, якщо щодо них є нерозглянуті дисциплінарні скарги.

Проте досі просувань з розглядом цього законопроекту НУЛЬ, він досі не проголосований навіть у першому читанні.

Водночас весь час поки депутати зволікають з прийняттям законопроекту – судді, щодо яких відкриті дисциплінарні провадження продовжують «тікати» в почесну відставку.

Як бачимо, наразі всі карти в руках Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя, саме від цих двох органів залежить скільки ще часу ми витратимо понад 6 млн гривень щомісяця.

Нагадаю, що саме питання ОАСКу завжди називали одним із «тестів», який очікує на оновлені ВРП та ВККС. Проте, наразі обидва органи продовжують удавати, що проблеми не існує, адже питання ОАСКу не те що не почало рухатися, а навіть відсутнє в порядках денних на найближчий час.

Сподіваюсь, що всі члени презавантажених ВККС та ВРП йдучи на посаду розуміли, що часу на зволікання просто немає, а тому стратегія відкладати складні чи чутливі питання «на потім» – рано чи пізно обернеться проти них (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/butko/657bf84a309c3/>). – 2023. – 15.12).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Права людей з проблемами психічного здоров'я в умовах воєнного стану: здобутки та виклики

Наслідки пандемії Covid-19 та збройної агресії РФ проти України викликають серйозне

занепокоєння щодо психічного здоров'я окремих людей і громад. Як визнає Всесвітня організація охорони здоров'я, в останні роки зростає визнання важливої ролі психічного здоров'я в досягненні глобальних цілей розвитку, про що свідчить включення психічного здоров'я до Цілей сталого розвитку. Проте, незважаючи на прогрес у цьому напрямку, люди з проблемами психічного здоров'я продовжують зазнавати серйозних порушень прав людини, дискримінації та стигми.

На сьогодні в Україні триває реформа децентралізації, метою якої є формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, зокрема і у сфері психічного здоров'я.

На законодавчому рівні врегульовані питання можливості отримання низки соціальних послуг, які сприяють соціалізації повнолітніх осіб з інтелектуальними та/або психічними порушеннями. Зокрема, Міністерством соціальної політики України затверджено стандарти надання послуг з соціальної реабілітації, підтриманого проживання, соціально-трудової адаптації, фізичного супроводу осіб з інвалідністю, з інтелектуальними, психічними та поведінковими порушеннями, транспортні послуги.

Проте має місце дефіцит надання відповідних послуг на рівні територіальних громад, оскільки на практиці вони надаються в межах фінансових можливостей місцевих бюджетів, а не потреб вразливої категорії населення. Більшість проектів, що реалізуються з цією метою, здійснюються в рамках допомоги міжнародних донорів.

Психіатрична допомога в умовах воєнного стану: моніторинг Офісу Омбудсмана

Наразі психіатрична допомога надається в Україні централізовано у спеціальних медичних закладах. Водночас, вживаються заходи для реформування системи надання психіатричної допомоги. Зокрема, запроваджується практика надання психіатричної допомоги сімейними

лікарями за місцем проживання пацієнта. Зазначені зміни сприятимуть посиленню автономії у наданні психіатричної допомоги.

Вживаються заходи стосовно впровадження рекомендацій Стамбульського протоколу щодо документування фактів катувань та неналежного поводження, зокрема під час перебування пацієнтів у закладах охорони здоров'я. Планується розробка форми медичної документації, за допомогою якої медичні працівники зможуть вчасно документувати необхідну інформацію стосовно такого поводження та передавати її відповідним правоохоронним органам.

В Україні удосконалюється система судово-психіатричної експертизи. Про її недоліки було зазначено в Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2021 році. Результатом стало створення служби судово-психіатричної експертизи, зокрема введено в дію структуру Державної установи «Інститут психіатрії, судово-психіатричної експертизи та моніторингу наркотиків Міністерства охорони здоров'я України» та наразі розбудовується спроможна мережа державних установ, в яких буде проводитися судово-психіатрична експертиза.

Варто зазначити, що Омбудсман України має спеціальний мандат у реалізації національного превентивного механізму, в рамках якого проводяться постійні моніторинги дотримання прав пацієнтів у закладах, які надають послуги стаціонарної психіатричної допомоги дорослим і дітям. Упродовж 2022 року працівниками Секретаріату Уповноваженого проведено 11 відвідувань закладів, що надають психіатричну допомогу, а в 2023 – 17.

Під час моніторингів було виявлено порушення та невирішені питання.

Неналежно обліковуються факти отримання пацієнтами тілесних ушкоджень під час перебування у закладах охорони здоров'я, що призводить до неналежного контролю за повідомленням правоохоронних органів.

Існують випадки коли пацієнти, які надавали згоду під час госпіталізації до медичного закладу, відмовилися продовжувати лікуватися

в стаціонарних умовах. При цьому до них не застосовано механізм примусової госпіталізації та їх не виписують, що фактично є порушенням їхнього права на свободу.

Встановлені факти обмежень працівниками лікарень прав пацієнтів на пересування та зв'язок із зовнішнім світом без відповідних записів у їх медичній документації.

Найвні численні випадки відсутності у пацієнтів документів, що посвідчують особу (паспорт громадянина України). Це позбавляє права на соціальний захист, унеможливорює влаштування до установ, призначених для постійного проживання громадян з психоневрологічними захворюваннями, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування.

Порушуються вимоги щодо перебування пацієнтів в палатах не більше 4 осіб і з розрахунку не менше ніж 7м² на одного пацієнта. Палати часто не забезпечуються достатньою кількістю меблів, гарячим водопостачанням.

Не застосовується комплексний підхід до соціальної та психологічної реабілітації пацієнтів з метою їх подальшої ресоціалізації.

Невнормоване питання застосування засобів лікування з використання електросудомної терапії.

Додержання прав осіб, які мають психічні розлади, в установах пенітенціарної системи та спеціальних закладах

Під час моніторингів виявляються суттєві порушення прав осіб, які мають психічні розлади ти перебувають в установах пенітенціарної системи.

Лікарні не мають достатнього числа кваліфікованих кадрів. Відсутня належна взаємодія лікарів медичної частини та соціально-психологічної служби установи, що призводить до неефективного попередження суїцидів та погіршує стан психічного здоров'я ув'язнених. Більшість установ ДКВС досі не мають впроваджену програму замісної підтримувальної терапії.

За результатами відвідування закладів з надання психіатричної допомоги, психоневрологічних інтернатів та установ пенітенціарної системи протягом 2023 року

Уповноваженим з прав людини було скеровано 8 подань до Міністерств, міських та обласних військових адміністрацій з вимогою вжити заходи, спрямовані на усунення виявлених у ході реалізації функцій національного превентивного механізму виявлених порушень.

Скеровано подання до Уряду України щодо розробки Порядку застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку. Наразі такий порядок розроблений та перебуває на розгляді уповноважених органів. Підготовлено подання Уповноваженого до МОЗ щодо необхідності перегляду існуючої моделі фінансового забезпечення застосування примусових заходів медичного характеру в спеціальних закладах з надання психіатричної допомоги.

Права повнолітніх недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена

Офісом Омбудсмана у 2023 році також здійснено моніторинг додержання в умовах воєнного стану прав повнолітніх недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена.

Моніторингом виявлено відсутність системи належного контролю з боку органів опіки та піклування за виконанням опікунами та піклувальниками своїх обов'язків, що призводить до порушення прав осіб, які потребують опіки та піклування.

Підтверджено необхідність приведення чинного законодавства України у сфері опіки та піклування у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері, вимог сьогодення та викликів воєнного стану.

Готується Спеціальна доповідь Уповноваженого щодо захисту прав цієї категорії громадян та рекомендації уповноваженим органам влади.

Заходи з підвищення обізнаності

Обізнаність щодо психічного здоров'я в Україні є низькою. Це призводить до стигматизації та несвоєчасного звернення за професійною допомогою. На сьогодні значна частина ініціатив у сфері охорони психічного здоров'я здійснюється громадськими об'єднаннями, оскільки система психічного здоров'я тільки почала реформуватися.

Серйозним викликом для людей з інтелектуальними порушеннями стала війна. Для таких осіб проблема безпеки стала особливо гострою через нездатність усвідомлювати всі воєнні ризики.

Кодекс цивільного захисту не зобов'язує владу виконувати оповіщення для українців з інтелектуальними порушеннями, як це передбачено, зокрема, для людей з порушеннями зору й слуху.

Враховуючи це, Всеукраїнська громадська організація «Коаліція захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень» спільно з 20 представництвами в різних регіонах України розпочала інформаційну кампанію, яка має на меті надавати своєчасну та необхідну інформацію про війну, безпеку та допомогу у доступній та зрозумілій для людей з інтелектуальними порушеннями формі.

Оскільки обов'язок держави – надавати інформацію людям з інвалідністю в доступному форматі, громадськість звернулася до національної влади із вимогою закріпити це право в законодавстві. (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/588052_prava_lyudey_z_probleмами_psihichnogo.html). – 2023. – 08.12).

Блог на сайті «Волинські новини»

Про автора: Михайло Винницький, заступник міністра освіти і науки України, спеціально для УП. Життя

Михайло Винницький: Університет не має бути «фабрикою»: які зміни чекають на студентів

Що ми, українці, зрозуміли під час війни? Те, що ми є антикрихким, стійким суспільством. Децентралізовані, автономні, тісно горизонтально пов'язані – це про нас. Саме завдяки цим особливостям українці змогли встояти в перші, найважчі місяці повномасштабного вторгнення.

У той час, коли наші воїни боронять нашу землю, ми маємо зробити все від нас залежне, щоб вони повернулися у хоч трохи змінену,

кращу країну. Країну, яка орієнтується не на ієрархічні, а більше на горизонтальні зв'язки. Повернулися до освіти, яка є максимально дружньою до здобувача, яка допомагає його кристалізації як активного громадянина, здатного планувати власне життя і самостійно ухвалювати важливі рішення.

21 листопада Верховна Рада України ухвалила в першому читанні проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті».

Цей законопроєкт є одним з елементів удосконалення системи вищої освіти, яке передбачає потужне посилення суб'єктності студента. Адже університет має бути не «фабрикою», де механічно дають стандартні знання, а справжньою спільнотою, живим середовищем, у якому людина ефективно розвивається.

Після ухвалення цього законопроєкту студенти зможуть гнучкіше керувати своїми освітніми траєкторіями, а заклади вищої освіти матимуть більше свободи в організації навчання.

Навчатися у власному темпі

Нині студенти мають дозоване, чітко визначене річне навантаження в 60 кредитів ЄКТС (Європейська кредитно трансферна-накопичувальна система). Законопроєкт передбачає, що студенти зможуть вільно розподіляти своє навчальне навантаження в межах від 30 до 80 кредитів ЄКТС на рік. Тобто вони матимуть можливість самостійно встановити комфортний баланс між навчанням, відпочинком чи роботою.

Для нерегульованих спеціальностей (це ті, які не входять до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку з 28 регульованих спеціальностей) планується надати більше свободи у виборі дисциплін.

Мінімальний показник вибіркової становитиме 25%, але за певних умов заклади зможуть збільшити вибірковість навіть до 50%. Тож абітурієнтам, для яких важливо якомога вільніше формувати власну освітню траєкторію, варто звернути увагу саме на нерегульовані спеціальності.

Ми в МОН переконані, що вища освіта має бути максимально орієнтованою на студента: його освітні запити та потреби, комфортні умови навчання, можливість самореалізовуватися. Відтак обрання вибіркового курсу має бути справою студента, а не впровадженням «добровільно-примусових» рішень у ЗВО.

Водночас визначені норми навантаження на викладача мають залишатися, адже вони безпосередньо пов'язані з фінансуванням. Тобто якщо на вибіркового курсу запишеться лише одна людина, ЗВО не зможе організувати його викладання. Тож до формування вибіркового курсу варто поставитися відповідально – і адміністрації ЗВО, і студентам.

Вибіркові курси мають бути актуальними та орієнтуватися на сучасні запити здобувачів освіти, а студенти мають обирати відповідально та враховувати те, які вибіркові курси обирають їхні однокурсники. Варто пам'ятати: що більший заклад, то більше вибору дисциплін для студентів. Це – один з важливих факторів, яким керується МОН під час модернізації мережі ЗВО.

Менше вибору буде в тих, хто обере навчання за регульованими спеціальностями – вибіркового компонента для них планується зменшити до 10%. Більш жорсткі вимоги для регульованих спеціальностей необхідні, щоби дотримуватися стандартів вищої освіти в підготовленні фахівців для особливо відповідальної роботи, – щоби здобувачі освіти гарантовано набули конкретних професійних компетентностей. Ідеться, зокрема, про атомну енергетику, медицину, військову службу, правничу сферу. До речі, юридичні професії віднесено до регульованих у більшості країн ЄС.

Убезпечитися від поквално ухваленого рішення

Законопроєкт також передбачає впровадження міждисциплінарних програм. Це означає, що студенти зможуть вступити спочатку на певну галузь, а після проходження 60–120 кредитів ЄКТС – обрати в її межах спеціальність. Це дасть змогу під час навчання більше дізнатися про спеціальності, співвіднести з ними власні здібності та

очікування – і обрати дійсно «свій» напрям для подальшого розвитку. Проте це лише опція, а не необхідність: усі, хто вирішать вступати на спеціальність за конкретною освітньою програмою, а не на галузь, зможуть це зробити.

Щоб забезпечити якість освітніх послуг та зберегти межі засвоєння нового матеріалу, вводиться регулювання обсягу аудиторних

занять: не менше 10 годин (з 30) для бакалаврів і не менше 8 годин (з 30) для магістрів у одному кредиті ЄКТС. Студенти матимуть визначену кількість годин на роботу з викладачем – у лекційному або практичному форматах (https://www.volynnews.com/blogs/blog_470/universytet-ne-maye-buty-fabrykoiu-iaki-zminy-chekait-na-studentiv/). – 2023. – 11.12).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 22 (264) 2023**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 22.12.2023
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,85.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.